

INDUSTRIJSKA KONCENTRACIJA I PROFITABILNOST BANKARSKOG SEKTORA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Radaš, Iva

Graduate thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split / Sveučilište u Splitu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:228:138171>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University Department of Professional Studies](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU

SVEUČILIŠNI ODJEL ZA STRUČNE STUDIJE

Specijalistički diplomski stručni studij Menadžment trgovine i turizma

IVA RADAŠ

ZAVRŠNI RAD

**INDUSTRIJSKA KONCENTRACIJA I
PROFITABILNOST BANKARSKOG SEKTORA U
REPUBLICI HRVATSKOJ**

Split, rujan 2023.

SVEUČILIŠTE U SPLITU

SVEUČILIŠNI ODJEL ZA STRUČNE STUDIJE

Specijalistički diplomski stručni studij Menadžment trgovine i turizma

Predmet: Poslovna ekonomija

ZAVRŠNI RAD

Kandidat: Iva Radaš

Naslov rada: Industrijska koncentracija i profitabilnost bankarskog sektora u Republici Hrvatskoj

Mentor: dr.sc. Marina Lolić Čipčić, profesor stručnog studija

Split, rujan 2023.

INDUSTRIJSKA KONCENTRACIJA I PROFITABILNOST BANKARSKOG SEKTORA U REPUBLICI HRVATSKOJ

SAŽETAK

Industrijska koncentracija bankarskog sektora je ključni element uz pomoć kojeg se analizira konkurentnost i tržišna moć unutar bankarske industrije, dok profitabilnost bankarskog sektora pokazuje mjeru uspješnosti poslovanja. Ovim radom željelo se identificirati, istražiti i opisati postojanje veze između industrijske koncentracije i profitabilnosti, kako teorijski, tako i empirijski na primjeru bankarskog sektora u Republici Hrvatskoj. Nakon analize koncentracije bankarskog sektora i njegove profitabilnosti u periodu od 1998. do 2022. godine, Pearsonovim koeficijentom korelacije ispitana je veza između korištenih pokazatelja industrijske koncentracije (koncentracijskog omjera i Herfindahl-Hirschmanovog indeksa) i pokazatelja profitabilnosti hrvatskog bankarskog sektora (mjerenih stopom povrata na imovinu i stopom povrata na kapital). Rezultati provedenog istraživanja ukazuju na postojanje povezanosti između industrijske koncentracije i profitabilnosti bankarskog sektora pri čemu je navedena veza u hrvatskom bankarskom sustavu podložna makroekonomskim kretanjima; pozitivna u periodima gospodarskog rasta, odnosno negativna u periodima gospodarskog pada. Unutar analiziranog perioda broj banaka je drastično smanjen, a koncentracija bankarskog sektora kontinuirano raste. Veoma visoka pozitivna korelacija između industrijske koncentracije i profitabilnosti hrvatskog bankarskog sektora detektirana koncem analiziranog razdoblja ukazuje na jačanje koncentracije unutar pet najvećih banaka koje pokrivaju preko četiri petine cjelokupnog bankarskog sektora, što je dovelo do iznimnog rasta njihove profitabilnosti.

Ključne riječi: bankarski sektor, industrijska koncentracija, profitabilnost

INDUSTRIAL CONCENTRATION AND PROFITABILITY OF THE BANKING SECTOR IN THE REPUBLIC OF CROATIA

SUMMARY

The industrial concentration of the banking sector is a key element used to analyze the competitiveness and market power within the banking industry, while the profitability of the banking sector shows the measure of its business success. This paper aims to identify, investigate and describe the link between industrial concentration and profitability, both theoretically and empirically, using the example of the banking sector in the Republic of Croatia. After analyzing the concentration of the banking sector and its profitability in the period from 1998 to 2022, the Pearson correlation coefficient was used to examine the relationship between the used indicators of industrial concentration (concentration ratio and the Herfindahl-Hirschman index) and indicators of the profitability of the Croatian banking sector (measured by the rate of return on assets and rate of return on capital). Research results indicate the existence of a correlation between industrial concentration and the profitability of the banking sector, which seems to be subject to macroeconomic trends; positive in periods of economic growth, and negative in periods of crisis. Within the analyzed period, the number of banks has drastically decreased while the concentration of the banking sector increased significantly. Extremely high positive correlation between industrial concentration and the profitability of the Croatian banking sector detected at the end of the analyzed period indicates a market share increase within five largest banks, which cover over four fifths of the entire banking sector, which led to an exceptional growth in their profitability.

Keywords: banking sector, industrial concentration, profitability

SADRŽAJ

1. UVOD	6
2. POKAZATELJI INDUSTRIJSKE KONCENTRACIJE I POKAZATELJI PROFITABILNOSTI	3
2.1. Pojam industrijske koncentracije	3
2.2. Pokazatelji industrijske koncentracije	5
2.2.1. Koncentracijski omjer	5
2.2.2. Herfindahl-Hirschman indeks	6
2.3. Pokazatelji profitabilnosti	8
2.3.1. Stopa povrata imovine	8
2.3.2. Stopa povrata kapitala	9
3. BANKARSKI SEKTOR U REPUBLICI HRVATSKOJ	11
3.1. Razvoj bankarskog sektora u Republici Hrvatskoj	11
3.2. Vrste i broj banaka u Republici Hrvatskoj	14
4. INDUSTRIJSKA KONCENTRACIJA I PROFITABILNOST BANKARSKOG SEKTORA U REPUBLICI HRVATSKOJ	17
4.1. Pregled dosadašnjih istraživanja o industrijskoj koncentraciji hrvatskog bankarskog sektora	17
4.2. Analiza pokazatelja industrijske koncentracije i profitabilnosti bankarskog sektora u Republici Hrvatskoj	21
4.3. Veza industrijske koncentracije i profitabilnosti bankarskog sektora u Republici Hrvatskoj	33
4.3.1. Pregled dosadašnjih istraživanja veze profitabilnosti i stupnja koncentracije bankarskog sektora	33
4.3.2. Metodologija istraživanja	34
4.3.3. Rezultati istraživanja	35
5. ZAKLJUČAK	38
LITERATURA	40
POPIS TABLICA I GRAFIKONIKONA	43

1. UVOD

Industrijska koncentracija bankarskog sektora predstavlja osnovni element koji se koristi za analizu konkurentnosti i tržišne moći u bankarskoj industriji, dok profitabilnost bankarskog sektora pokazuje u kojoj je mjeri bankarski sektor uspješan u svome svakodnevnom poslovanju.

Cilj ovoga rada je identificirati, istražiti i opisati vezu između industrijske koncentracije i profitabilnosti teorijski, a potom i istu i empirijski istražiti na primjeru bankarskog sektora u Republici Hrvatskoj (RH). U tu svrhu prezentirani su rezultati dosadašnjih istraživanja koja su provedena na tu temu, te je ujedno provedeno i vlastito istraživanje koje je obuhvatilo novije podatke preuzete na stranicama Hrvatske narodne banke, a koji su se odnosili na hrvatski bankarski sustav. U izradi ovog rada korišteni su različiti izvori relevantne literature - knjige, internetski izvori i članci.

Rad je podijeljen na pet tematskih cjelina. U uvodu se čitatelja upoznaje s predmetom i ciljem istraživanja, te metodama koje su se pri izradi rada koristile.

Drugo se poglavlje teorijski prikazuje pokazatelje industrijske koncentracije i pokazatelje profitabilnosti. Dano je objašnjenje samog pojma industrijske koncentracije kao i teorijski prikaz pokazatelja industrijske koncentracije (s posebnim naglaskom na koncentracijski omjer i Herfindahl-Hirschman indeks) korištenih u praktičnom dijelu ovoga rada. Također su teorijski obrađeni pokazatelji profitabilnosti (povrat na imovinu i povrat na kapital) korišteni u praktičnom dijelu ovoga rada.

U trećem je dijelu ponuđen kratak osvrt na sami bankarski sustav u Republici Hrvatskoj, s obzirom da se nad istim i vrši analiza povezanosti koncentracije i profitabilnosti. Prikazan je njegov razvoj kroz povijest te je, sukladno posljednje dostupnim podacima za 2022.g., dan trenutni prikaz stanja bankarskog sektora u Republici Hrvatskoj prvenstveno kroz broj aktivnih banaka, njihovu vlasničku strukturu kao i tržišne udjele (udio aktive pojedine banke u ukupnoj aktivi bankarskog sektora).

Četvrto poglavlje ovoga rada predstavlja empirijski dio rada kojim se analiziraju industrijska koncentracija i profitabilnost bankarskog sustava u Republici Hrvatskoj, kao i njihova povezanost. Inicijalno su prezentirani rezultati dosadašnjih istraživanja o industrijskoj koncentraciji bankarskog sustava Republike Hrvatske. Nakon toga su prikazani empirijski

rezultati analize pokazatelja industrijske koncentracije i profitabilnosti u periodu od 1998. do 2022. godine, kao i analiza njihove povezanosti.

U petom dijelu, zaključku, dan je osvrt autorice na rezultate do kojih se došlo empirijskim istraživanjem kao i komparacijom i analizom relevantne stručne i znanstvene literature. Na kraju rada dan je prikaz korištene literature, kao i popis tablica i grafikona koji su sastavni dio ovoga rada.

2. POKAZATELJI INDUSTRIJSKE KONCENTRACIJE I POKAZATELJI PROFITABILNOSTI

Pokazatelji industrijske koncentracije koriste se pri analiziranju kretanja koncentracije unutar pojedine industrije, dok se pokazateljima profitabilnosti mjeri uspješnost poslovanja pojedinog poduzeća.

2.1. Pojam industrijske koncentracije

Koncentracija predstavlja osnovni element koji se koristi za analizu konkurentnosti i tržišne moći u nekoj industriji.¹ Industrijska koncentracija ovisna je o dva čimbenika, i to o apsolutnom broju svih poduzeća koja egzistiraju u nekoj industriji, te distribuciji tržišnog udjela koje svako pojedino poduzeće ima u toj industriji².

Dvije su vrste industrije, i to³:

1. Fragmentirana industrija – karakterizira je veliki broj poduzeća od kojih ni jedan nema preveliku tržišnu moć u odnosu na ostala poduzeća koja djeluju u toj industriji. Barijere za ulazak i izlazak su niske pa u ovoj industriji djeluje veliki broj poduzeća, proizvode se većinom nediferencirani proizvodi, a nedostaje im ekonomija obujma kao i krivulja iskustva što dovodi do toga da nijedno poduzeće ne može postati monopolist na tržištu.
2. Konsolidirana industrija – karakterizira je mali broj poduzeća koji imaju veći udio na tržištu, odnosno dominacija jednog ili nekoliko poduzeća. Barijere za ulazak i izlazak su visoke, te postoji visoka međuovisnost poduzeća zbog čega promjene cijene jednog poduzeća imaju izravan utjecaj i na druga poduzeća koja djeluju u toj industriji. Na ovaj način poduzeće želi uništiti svoju konkurenciju, te postati monopol na tržištu.

Da bi se moglo doći do zaključka da li je industrijska koncentracija dobra ili loša nužno je dobro razmotriti industriju kao i njene karakteristike.

¹ Ljubaj, I. (2005): Indeksi koncentracije bankarskog sektora u Republici Hrvatskoj, HNB, str. 1

² Ljubaj, I. (2005): Indeksi koncentracije bankarskog sektora u Republici Hrvatskoj, HNB, str. 1

³ Tipurić, D., Kolaković, M., Dumičić, K. (2003): Koncentracijske promjene hrvatske bankarske industrije u desetogodišnjem razdoblju (1993-2002), Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, godina 1, broj 1, str. 1-22

Prednosti visoke industrijske koncentracije su stvaranje ekonomije obujma, superiornijih proizvoda, tehnologija se razvija, a konkurencija na tržištu je podcijenjena. Ekonomija obujma nastaje ukoliko poduzeće koje je najveći proizvođač na tržištu ima vrlo visoko razvijenu tehnologiju za proizvodnju proizvoda te mu to omogućava postizanje nižih troškova po jedinici proizvoda u usporedbi s troškovima koje ima konkurencija. Na ovaj način fiksni trošak proizvodnje svede se na minimum. Poduzeća koja su ostvarila monopol na tržištu imaju bolje i kvalitetnije proizvode u odnosu na konkurentna poduzeća na tržištu, te se može reći da su njihovi proizvodi superiorniji u odnosu na proizvode koje konkurencija nudi na tržištu. Što su industrije koncentriranije to manji broj poduzeća ostvaruje veći profit te višak sredstava mogu uložiti u dodatni razvoj tehnologije kako bi njihovi proizvodi u konačnici mogli biti još bolji. Na ovaj način dolazi do kontinuiranog razvoja tehnologije. Konkurencija nije dovoljno jaka, već prevladava jako mali broj konkurenata koji onda konkuriraju jedan s drugim.⁴

Nedostaci visoke industrijske koncentracije su pojava neučinkovitosti alokacije resursa, javlja se nejednakost u primanjima, neprogresivnost, te dolazi do stvaranja političke opasnosti. Poduzeća koja su monopolisti i oligopolisti tržištu nastoje sebi povećati prihode tako da smanje broj proizvoda i povećaju jediničnu cijenu svog proizvoda sa svrhom što veće zarade. Ovim se kupcima ne ostavlja preveliki izbor jer na tržištu ne postoje konkurenti, već se kupcima nameće kupnja proizvoda po višim cijenama nego što bi to bio slučaj da poduzeće nema monopolistički položaj na tržištu. Zbog navedenog dolazi do pojave neučinkovitosti alokacije resursa. S obzirom na visoke ulazne i izlazne barijere monopolisti i oligopolisti ostvaruju veće profite jer znaju da neće druga poduzeća ući u industriju, odnosno znaju da neće imati konkurenciju, te mogu ostvarivati veće profite. Na tržištu se javlja nejednakost u primanjima. Koliko god dodatan profit omogućuje poduzećima ulaganje novca u inovaciju proizvodne tehnologije, zbog nedostatne konkurencije za to nemaju preveliku potrebu jer znaju da se na tržištu neće pojaviti poduzeća s efikasnijim proizvodima pa nisu progresivni. Monopolisti i oligopolisti u svrhu zadržavanja povlaštenog položaja na tržištu mogu raditi pritisak na političku vlast.⁵

⁴ Tipurić, D., Kolaković, M., Dumičić, K. (2003): Koncentracijske promjene hrvatske bankarske industrije u desetogodišnjem razdoblju (1993-2002), Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, godina 1, broj 1, str. 1-22

⁵ Tipurić, D., Kolaković, M., Dumičić, K. (2003): Koncentracijske promjene hrvatske bankarske industrije u desetogodišnjem razdoblju (1993-2002), Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, godina 1, broj 1, str. 1-22

2.2. Pokazatelji industrijske koncentracije

U svrhu izračuna industrijske koncentracije koristi se više različitih pokazatelja, i to:⁶

- Koncentracijski omjer,
- Herfindahl-Hirschman indeks,
- Lorenzova krivulja,
- Ginijev koeficijent,
- Mjera entropije.

S obzirom da će se u nastavku praktično prikazati samo koncentracijski omjer i - Herfindahl-Hirschman indeks, isti će se obraditi i teorijski.

2.2.1. Koncentracijski omjer

Koncentracijski omjer pokazatelj je udjela kojeg najveće banke ostvaruju u ukupnoj bankarskoj industriji. Radi se ujedno o najjednostavnijoj i najčešćoj mjeri koncentracije.

Koncentracijski omjer (*engl. Concentration Ratio - CR*) može se prikazati slijedećom formulom:⁷

$$CR_k = \sum_{i=1}^k S_i$$

pri čemu je:

k – broj poduzeća čiji udio se računa od ukupnog broja banaka koje djeluju na tržištu, a

S – tržišni udio pojedinog (i -tog) poduzeća.

Koncentracijski omjer uzima u obzir tržišni udio najvećih k poduzeća u nekoj industriji, najčešće četiri. Uzima u obzir najveća poduzeća (u ovom slučaju banke) koja djeluju na tržištu dok ona manja zanemaruje. Prije samog računanja omjera, tržišni udjeli poduzeća u pojedinom razdoblju trebaju se poredati od najvećeg prema najmanjem, te odrediti za koliko će se

⁶ Dumičić, K., Pavković, A., Akalović, Antić, J. (2012) :Mjerenje koncentracije u bankarstvu u Republici Hrvatskoj, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, Vol. 10 No. 2, 2012, str. 117-136

⁷ Ljubaj, I. (2005): Indeksi koncentracije bankarskog sektora u Republici Hrvatskoj, HNB, str. 4

poduzeća (banaka) omjer računati. Što je koncentracijski omjer veći to znači da je na tržištu manji broj banaka te je veća šansa da će neka od tih banaka postati monopolist na tržištu.⁸

Tablica 1. Vrijednosti koncentracijskog omjera

VRIJEDNOST KONCENTRACIJSKOG OMJERA	STUPANJ KONCENTRACIJE NA TRŽIŠTU
$CR_4 < 25\%$	Niskokoncentrirano tržište
$25\% \leq CR_4 < 50\%$	Srednjekoncentrirano tržište
$CR_4 \geq 50\%$	Visokokoncentrirano tržište

Izvor: Ružić Tatjana (2006): Kontrola koncentracija u hrvatskome bankarskog sustavu. Zagreb, Hrvatska Narodna Banka, str 39.

Tablicom 1. dan je prikaz referentnih vrijednosti koncentracijskog omjera četiriju najvećih poduzeća. Ukoliko četiri najveća poduzeća, odnosno u ovom slučaju banke, na tržištu kontroliraju manje od 25% tržišta radi se niskokoncentriranom tržištu, ukoliko pak kontroliraju između 25% i 50% tržišta radi se o srednjekoncentriranom tržištu, a ukoliko kontroliraju više od 50% radi se o visokokoncentriranom tržištu. Ukoliko je tržište visokokoncentrirano veća je šansa da će neke poduzeće postati tržišni monopolist.

U pogledu bankarskog sustava, vrijednost se isto kreće u rasponu od 0 do 1 (100%). Kada je vrijednost blizu nule smatra se da na tržištu prisutan jako veliki broj banaka koje imaju podjednake tržišne udjele, a kada je vrijednost blizu jedinice smatra se da zbroj tržišnih udjela k broja banaka čini kompletnu bankarsku industriju. Uzima u obzir samo najveće banke. Dvije najveće banke i pet najvećih banaka (CR_2 i CR_5) pokrivaju skoro cijelo tržište.⁹

2.2.2. Herfindahl-Hirschman indeks

Radi se o jednom od najpoznatijih pokazatelja industrijske koncentracije koji se kao takav u velikoj mjeri zapravo koristi kao polazišna točka za izračun drugih pokazatelja industrijske koncentracije.¹⁰ Njegovo korištenje je najrasprostranjenije u slučaju kada se treba donijeti

⁸ Ljubaj, I. (2005): Indeksi koncentracije bankarskog sektora u Republici Hrvatskoj, HNB, str. 4

⁹ Lolić Čipčić, M., Nekić, P. (2021): Izazovi jačanja koncentracije bankarskog sektora u Republici Hrvatskoj, 5TH INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PROFESSIONAL CONFERENCE The Challenges of Today, str. 87-97

¹⁰ Dimić, M. (2015): Analiza nivoa koncentracije u bankarskom sektoru i sektoru osiguranja u zemljama centralne i istočne Evrope, doktorska disertacija, Univerzitet Singidum, Beograd. Dostupno na: <https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/1212/Disertacija.pdf?sequence=4&isAllowed=y> (01.07.2023)

odluka da li će se dopustiti spajanje ili pripajanje određenih banaka na tržištu. Postoji unaprijed definirana vrijednost koju ovaj indeks ne smije prijeći nakon spajanja ili pripajanja određenih banaka na tržištu. Da se to ne dogodi kontrolira središnja banka pojedine države, u slučaju Hrvatske, Hrvatska narodna banka. Ukoliko bi pak nastupila situacija da se prijeđu unaprijed utvrđene granične vrijednosti jako velika šansa je da bi onda te banke imale cijene veće u odnosu na konkurenciju koje bi mogle biti održive.¹¹

U SAD-u se prije samog donošenja odluke da li će se dopustiti spajanje ili pripajanje banaka računa ovaj indeks.¹² Sukladno američkoj središnjoj banci (FED) vrijednost ovoga indeksa nakon spajanja ili pripajanja ne smije prijeći 1800 (tj. 0,18), odnosno promjena vrijednosti ne smije biti veća od 200 (tj. 0,02). Ukoliko se to pak dogodi vrlo velika je šansa da bi pojedine banke mogle održavati cijene iznad konkurentske razine u određenom razdoblju.¹³

Herfindahl-Hirschmanov indeks može se prikazati sljedećom formulom¹⁴:

$$HHI = \sum_{i=1}^n s_i^2$$

gdje je:

S – udio pojedine banke na tržištu, a

n – ukupan broj banaka na tržištu.

Uzima u obzir sve banke koje djeluju na tržištu za razliku od koncentracijskog omjera, te stavlja veći naglasak na najveće banke jer se njihovi udjeli na tržištu kvadriraju. Što je vrijednost ovoga indeksa manja manje je šansa da će neka od banaka postati monopolist, odnosno tržišni udjeli su ravnomjernije raspoređeni.¹⁵

U tablici 2. dan je prikaz vrijednosti Herfindahl-Hirschman indeksa i stupnja koncentracije na tržištu. Ukoliko je vrijednost HHI indeksa manja od 1.000 tržište je nekoncentrirano, ukoliko je između 1.000 i 1.800 tržište je srednje koncentrirano, ukoliko je između 1.800 i 2.600 tržište

¹¹ Ljubaj, I. (2005): Indeksi koncentracije bankarskog sektora u Republici Hrvatskoj, HNB, str. 4

¹² Dumičić, K., Pavković, A., Akoalović Antić, J. (2012): Mjerenje koncentracije u bankarstvu u Republici Hrvatskoj, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, Vol. 10 No. 2, str. 117-136. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/137052> (01.07.2023)

¹³ Lolić Čipčić, M., Nekić, P. (2021): op.cit., str. 87-97

¹⁴ Ljubaj, I. (2005): Indeksi koncentracije bankarskog sektora u Republici Hrvatskoj, HNB, str. 4

¹⁵ Rose, P. S. (2003): Menadžment komercijalnih banaka, Mate, Zagreb, str. 688

je visoko koncentrirano, ukoliko je između 2.600 i 10.000 tržište je vrlo visoko koncentrirano, a ukoliko je pak vrijednost jednaka 10.000 radi se o monopolski koncentriranom tržištu.

Tablica 2. Vrijednosti Herfindahl-Hirschman indeksa i stupanj koncentracije na tržištu

VRIJEDNOST HERFINDAHL-HIRSCHMAN INDEKSA	STUPANJ KONCENTRACIJE NA TRŽIŠTU
$HHI < 1000$	Nekoncentrirano tržište
$1.000 \leq HHI < 1.800$	Srednje koncentrirano tržište
$1.800 \leq HHI < 2.600$	Visoko koncentrirano tržište
$2.600 \leq HHI < 10.000$	Vrlo visoko koncentrirano tržište
$HHI = 10.000$	Monopolski koncentrirano tržište

Ružić Tatjana (2006): Kontrola koncentracija u hrvatskome bankarskog sustavu. Zagreb, Hrvatska Narodna Banka, str 39.

2.3. Pokazatelji profitabilnosti

Pokazatelji profitabilnosti spadaju u temeljne financijske pokazatelje kojima se mjeri uspješnost poslovanja pojedinog poduzeća. Računaju se na temelju podataka iz bilance, te računa dobiti i gubitka. Među najčešće pokazatelje profitabilnosti mogu se ubrojiti neto profitna marža, rentabilnost imovine, te rentabilnost vlastitog kapitala. Što je svaki od navedenih pokazatelja veći, poduzeće je uspješnije.¹⁶ S obzirom da će se u nastavku praktično prikazati samo rentabilnost imovine i rentabilnost vlastitog kapitala, isti će se obraditi i teorijski.

2.3.1. Stopa povrata imovine

Rentabilnost imovine ili stopa povrata imovine (*engl. Return On Assets - ROA*) promatra se odnosom zarade poduzeća i same imovine poduzeća, odnosno pokazuje koliko je poduzeće bilo uspješno u konvertiranju aktive u neto dobit.¹⁷ Pokazuje koliko je poduzeće uspješno koristilo svoju imovinu prilikom stvaranja dobiti, a odnosi se na dobit koju poduzeće generira iz jedne novčane jedinice imovine. Što je niža dobit po jednoj novčanoj jedinici imovine poduzeće će morati više sredstava investirati u svoje poslovanje da bi ostvarilo što veću dobit. Što je

¹⁶ Vujević, K., Balen, M. (2006): Pokazatelji uspješnosti poslovanja poduzeća pomorskoga prometa, Pomorstvo, god. 20, br. 2, str. 33-45

¹⁷ Rose, Peter, S. (2003): Menadžment komercijalnih banaka, MATE d.o.o, Zagreb, str. 158

vrijednost ovoga pokazatelja veća to se uspjela ostvariti veća dobit s određenom imovinom poduzeća. Vrijednost ovoga pokazatelja prikazuje se u postotcima, a sve vrijednosti koje su iznad 5% smatraju se dobrima.

Rentabilnost imovine se može prikazati slijedećom formulom:¹⁸

$$ROA = \frac{\text{neto dobit}}{\text{aktiva}}$$

Da li će poduzeće biti uspješno ili ne posebice zavisi od menadžera poduzeća jer su oni direktno odgovorni za obavljanje financijskih, investicijskih i poslovnih aktivnosti svakog pojedinog poduzeća. Za izračun ovoga pokazatelja uzimaju se vrijednosti koje su iskazane u bilanci i računu dobiti i gubitka određenog poduzeća. Iako se pri izračunu ovog pokazatelja najčešće koristi neto dobit koju je ostvarilo cjelokupno poduzeće, isto tako se može koristiti i neto dobit pojedine poslovne jedinice unutar poduzeća kako bi se na adekvatan način otkrilo u kojoj je mjeri ona profitabilna. Ovaj pokazatelj se može koristiti i pri planskim i kontrolnim aktivnostima.

Uz pomoć rentabilnosti imovine mjeri se uspješnost poduzeća u korištenju imovine za stvaranje zarada, bez obzira o podrijetlu te imovine.¹⁹

Vrijednost ovoga pokazatelja razlikuje se u velikoj mjeri od industrije do industrije kojoj dotično poduzeće pripada, a poduzeća koja imaju velika početna ulaganja imati će u početku nižu rentabilnost imovine. Niska vrijednost ovoga pokazatelja ukazuje da poduzeće nije u mogućnosti efikasnosti koristiti svoju imovinu u cilju ostvarivanja prihoda, te trenutno ne predstavlja dobru priliku investitorima za ulaganje u to poduzeće.

2.3.2. Stopa povrata kapitala

Rentabilnost kapitala ili stopa povrata kapitala (*engl. Return On Equity - ROE*) promatra se odnosom zarade poduzeća i glavnice, odnosno vlastitog kapitala vlasnika, a pokazuje koliko novčanih jedinica dobiti ostvaruje poduzeće na jednu jedinicu vlastitog kapitala.²⁰ Pokazuje koliko je poduzeće uspješno koristilo ukupni vlasnički kapital prilikom stvaranja dobiti, a

¹⁸ Rose, Peter, S. (2003): Menadžment komercijalnih banaka, MATE d.o.o, Zagreb, str. 158

¹⁹ Wahlen, J. M., Baginski, S. P. & Bradshaw, M. T., 2011. Financial Reporting, Financial Statement Analysis, and Valuation: A Strategic Perspective. 7th ur. Mason: South-Western Cengage Learning, str. 265

²⁰ Rose, Peter, S. (2003): Menadžment komercijalnih banaka, MATE d.o.o, Zagreb, str. 158

odnosi se na dobit koju poduzeće generira iz jedne novčane jedinice vlastitog kapitala. Što je niža dobit po jednoj novčanoj jedinici vlastitog kapitala poduzeće će morati više vlastitog kapitala investirati u svoje poslovanje da bi ostvarilo što veću dobit. Što je vrijednost ovoga pokazatelja veća to se uspjela ostvariti veća dobit s određenim vlastitim kapitalom poduzeća. Vrijednost ovoga pokazatelja prikazuje se u postocima, a sve vrijednosti koje su iznad 10% smatraju se dobrima.

Rentabilnost vlastitog kapitala može se prikazati slijedećom formulom:²¹

$$ROE = \frac{\textit{neto dobit}}{\textit{ukupni vlastiti kapital}}$$

Ovaj pokazatelj smatra se najboljom mjerom uspješnosti poduzeća od svih pokazatelja profitabilnosti jer svako poduzeće ima za cilj da ostvari što veću zaradu svojim dioničarima. Može se izračunati za bilo koje poduzeće ako su mu neto prihod i kapital pozitivni brojevi. Neto dobit se izračunava prije dividendi isplaćenih običnim dioničarima i nakon dividendi isplaćenih povlaštenim dioničarima i kamata zajmodavcima. Podatci o neto prihodu nalaze se u računu dobiti i gubitka, dok se vrijednost ukupnog vlastitog kapitala nalazi u bilanci. Za vrijednost ukupnog vlastitog kapitala uzima se vrijednost prosječnog kapitala tijekom promatranog razdoblja zbog moguće neusklađenosti između računa dobiti i gubitka i bilance. Poduzeća bi trebala težiti da im vrijednost ovoga pokazatelja bude jednaka ili pak malo iznad prosjeka poduzeća koja se bave istim poslom kao i promatrano poduzeće. Ukoliko je vrijednost ovoga pokazatelja izuzetno visoka, to je često posljedica malog kapitala u usporedbi s neto prihodom, što ukazuje na rizik.²² Rentabilnost vlastitog kapitala označava mjeru očekivane profitabilnosti, a može se koristiti kao indikator buduće profitabilnosti.²³

²¹ Rose, Peter, S. (2003): Menadžment komercijalnih banaka, MATE d.o.o, Zagreb, str. 158

²² Investopedia, Return on Equity (ROE) Calculation and What It Means. Dostupno na: <https://www.investopedia.com/terms/r/returnonequity.asp> (24.05.2023)

²³ Ježovita, A. (2015): Mogućnosti ocjene kvalitete zaduženosti poduzeća primjenom financijskih pokazatelja profitabilnosti, Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet, str. 158-173

3. BANKARSKI SEKTOR U REPUBLICI HRVATSKOJ

Bankarski sektor u RH je stabilan i visoko kapitaliziran. U nastavku će se prikazati njegov razvoj kroz godine, te će se upoznati s vrstama i brojem kreditnih institucija koje djeluju na teritoriju RH.

3.1. Razvoj bankarskog sektora u Republici Hrvatskoj

Bankarski sektor u RH započeo je svoj razvoj u prvoj polovici 19.st. Tada je osnovana prva hrvatska štedionica koja je sve do 1941.g. bila ujedno i najveća nacionalna banka u privatnom vlasništvu. Dok je RH bila pod Jugoslavijom većina većih banaka se nalazila u Srbiji i uglavnom se radilo o inozemnom kapitalu. Između II. svjetskog rata i Domovinskog rata došlo je do centralizacije koja je predstavljala ujedno i prvi korak k formiranju adekvatnijeg bankarskog sustava. 1949. godine u RH poslovala je 91 jedinica Narodne banke, 4 jedinice Državne investicijske banke, 11 jedinica Državne banke za kreditiranje zemljoradničkih zadruga te 30 komunalnih banaka. 1961.g. provedena je reforma gospodarstva i tada je ujedno Narodna banka postala centralna banka čija je uloga vođenje monetarno-kreditne politike, platnog prometa, te obavljanje poslova društvenog knjigovodstva. Komunalne banke krenule su s obavljanjem bankarskih poslova na područjima na kojima posluju, a zadružne banke i štedionice te gradske štedionice su se ukinule. 1965.g. provedena je reforma bankarskog sustava a ova godina se ujedno smatra i prekretnicom za daljnji razvoj bankarskog sustava. Smatralo se da je nužna prilagodba gospodarskog i društvenog sustava, a stavio se naglasak i na provođenje ustavnih načela samoupravljanja te osiguranje i realiziranje robne privrede. Nakon osamostaljenja od Jugoslavije i stvaranja vlastite države RH se susrela s prekomjernim korištenjem banaka kao izvora financiranja, a kao uzrok se smatrao rat, privatizacija, nesamostalnost ekonomskog sustava, te nemogućnost da se na adekvatan način puni fiskalna blagajna države. U periodu od 1990. do 1993.g. poslovalo je ukupno 45 banaka, od čega su 4 najveće držale 2/3 tržišta. Radilo se o socijalističkom bankarskom sustavu koji je bio pod velikim političkim utjecajem, stvarali su se dugovi, potraživanja nisu bila podmirena, a zajmovi koji su se davali su bili jako loši. Korist je bila u rukama pojedinaca, a sav teret bio je na građanima. U RH krajem 1998.g. poslovalo je ukupno 60 banaka, od kojih je 9 bilo u stranom vlasništvu, a poslovanjem njih 8 upravljala je država. 1998.g. velika kriza pogodila je bankarski sustav koja je izazvala brojne promjene u hrvatskom bankarstvu. Došlo je do podjele banaka na one koje su prilikom ekspanzije uspješno prilagodile svoje poslovanje, te na one koje to nisu

uspjele te se smatralo da će one imati problema i u budućnosti. Period do 2000.g. bio je pod utjecajem brojnih promjena, ponajviše u sustavu politike, banke su prolazile kroz proces sanacije i suočile su se s ulaskom inozemnih banaka na domaće tržište.²⁴

U narednim godinama nastavio se trend smanjenja ukupnog broja banaka, a ujedno i povećanja broja banaka na tržištu koje su bile u stranom vlasništvu. U periodu između 2002. i 2005.g. došlo je do porasta privatnog domaćeg sektora stranim izvorima financiranja. Svjetska financijska kriza 2007.g odrazila se i na Hrvatsku pa se veliki broj poduzeća okrenuo zaduživanju od strane banaka.²⁵

2010. i 2011. g. obilježene su slučajem švicarskog franka. Naime, građani su potpisivali ugovore o kreditima s bankama u stranom vlasništvu koji su u sebi sadržavali valutnu klauzulu po kojoj je rata kredita bila vezana za neku stranu valutu. To nije predstavljalo nikakav problem sve dok švicarski franak nije krenuo značajno rasti. Njegovo povećanje bilo je do čak 70% u odnosu na početnu vrijednost što je dovelo građane u nezavidnu situaciju, a s druge strana bankama omogućilo ogromne zarade. Zbog svega navedenog osnovana je Udruga franak čiji je cilj bio da pomogne građanima koji su imali ugovorene ovakve kredite na način da je proučavala uvjete po kojima su ti isti krediti i ugovoreni, pronalazila nezakonitosti, te u konačnici i tužila banke koje su građane dovele na rub bankrota. 04.07.2013. Nepravomoćna presuda u korist građana donesena je 04.07.2013.g. i njome je utvrđeno da se svi ugovori koji su imali valutne klauzule u švicarskim francima prikažu u kuskim iznosima prema tečaju franka koji je bio prilikom samog ugovaranja kredita, a kamate su se morale prikazati kao fiksne kamate koje su vrijedile kada su krediti i ugovoreni.²⁶

Stabilnost hrvatskog bankarskog sustava dovedena je u pitanje 2017.g. slučajem „Agrokor“, a te godine bruto dobit bankarskog sustava bila je za čak 65 posto manja nego 2016.g. Razlog su bile rezervacije sredstava vezane uz sustav Agrokor. Iduće godine 12 od 26 banaka ostalo je u gubitku. Zbog intervencije od strane HNB-a kao i odgovornosti vlasnika banaka koji su držali kapital poviše minimuma utjecaj krize u Agrokoru na bankarski sustav bio je puno manji nego što je mogao biti.²⁷

²⁴ Družić, G. (2001): Bankarski sustav. Ekonomski pregled, Vol. 52, No. 3-4, str. 293-313

²⁵ European Commission (2011): Croatia 2011 Progress Report, SEC 1200 final, Brussels, str. 18

²⁶ Udruga Franak, Slučaj Franak. Dostupno na: <http://udrugafanak.hr/slucaj-franak-sazetak/> (25.05.2023)

²⁷ Jutarnji.hr., Zdenko Adrović: Pad kamatnih stopa trebao bi se nastaviti i u 2018. godini. Dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/globus/biznis/zdenko-adrovic-pad-kamatnih-stop-a-trebao-bi-se-nastaviti-i-u-2018-godini-6802854> (25.05.2023.)

Nakon što je pet godina imovina banaka imala silaznu putanju u 2017.g. je doživjela blagi porast i to zbog dokapitalizacija OTP banke Hrvatska od strane njezine matične mađarske banke. Dokapitalizacije je provedena kako bi OTP banka Hrvatska mogla preuzeti Splitsku banku. To je kretanje nadmašilo utjecaj koji je na bankarski sektor imao slučaj s Agrokorom. Kriza u Agrokoru je usporila oporavak kvalitete kreditnog portfelja banaka i utjecala na pad njihove profitabilnosti, no bankovni sustav je i dalje bio stabilan, visoko likvidan, te visoko kapitaliziran.²⁸

Najveću važnost za bankarski sektor u 2018.g. imalo je pripajanje Splitske banke OTP banci Hrvatska koje se zaključilo u prosincu te godine. Pripajanje je ublažilo stopu rasta imovine banaka i utjecalo na poslovne rezultate bankarskog sektora za 2018.g.²⁹

Pojava pandemije korona virusa u 2020.g. imala je snažan utjecaj na bankarski sektor. Pandemija korona virusa dovela je do preokreta u dinamici i strukturi kreditne aktivnosti banaka u Hrvatskoj, uz primjetno jačanje kreditiranja države. HNB i Vlada postavili su okvir unutar kojega kreditne institucije mogu djelovati kako bi olakšale teret otplate i pristup financiranju pogođenim poduzećima i kućanstvima, a fiskalni poticaji usmjereni na pomoć poduzećima i stanovništvu pozitivno su djelovali na stabilnost bankovnog sustava smanjujući kreditni rizik. Hrvatska narodna banka na samom je početku krize prouzročene bolešću COVID-19 prilagodila regulatorni okvir dajući mogućnost kreditnim institucijama da izmijene uvjete otplate postojećih kreditnih obveza i odobre dodatne kredite klijentima čiji su prihodi smanjeni zbog pandemije korona virusa, a da ih pritom i dalje mogu smatrati urednim klijentima. Profitabilnost banaka se smanjila zbog smanjenja operativnih prihoda i istovremenog rasta troškova.³⁰

Hrvatska je 1. siječnja 2023.g. ušla u eurozonu što je značilo i velike promjene za bankarski sektor. Naime, banke su morale osigurati tehničke i tehnološke preduvjete kako bi se osigurao kvalitetan prelazak na novu valutu. Ovaj prelazak omogućiti će veću stabilnost bankarskog sustava, te porast investicija. Hrvatski bankarski sustav morao je prihvatiti mjere monetarne politike EU – a, koje će mu omogućiti konkurentnost i veću otpornost na potencijalne promjene

²⁸ HNB, Bilten o bankama br. 31. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/documents/20182/2561265/hbilten-o-bankama-31.pdf/88d38df4-d5f2-46a4-85b1-140d1e7710a7> (01.07.2023)

²⁹ HNB, Bilten o bankama br. 32. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/documents/20182/2868711/hbilten-o-bankama-32.pdf/c1d882fe-aeb2-38e6-6484-5212bb9dca93> (01.07.2023)

³⁰ HNB, Financijska stabilnost, godina 12, broj 21. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/documents/20182/3393533/h-fs-21.pdf> (01.07.2023)

koje mogu nastupiti na globalnom financijskom tržištu. Banke će morati početi nuditi i niže kamatne stope, što će u konačnici rezultirati i povoljnijim uvjetima financiranja, kako za građane, tako i za pravne osobe.³¹

3.2. Vrste i broj banaka u Republici Hrvatskoj

Financijski sustav pojedine države generator je njezina rasta i razvoja. Najzastupljenije financijske institucije u Republici Hrvatskoj su kreditne institucije, među kojima prevladavaju banke.

Prema posljednje dostupnim podacima Hrvatske narodne banke, prikazanima tablicom 3, na dan 31. prosinca 2022.g. u RH je poslovala 21 kreditna institucija, i to 20 banaka i 1 stambena štedionica. Ovaj broj jednak je broju prethodne dvije godine.

Tablica 3. Popis kreditnih institucija koje su imale odobrenje za rad u 2022.g.

R.BR.	NAZIV BANKE	UKUPNA IMOVINA EURIMA	UDIO U UKUPNOJ IMOVINI %	RAST IMOVINE %
1.	Addiko Bank d.d., Zagreb	2.286.073	3,01	1,9
2.	Agram banka d.d., Zagreb	573.137	0,75	0,58
3.	Banka Kovanica d.d., Varaždin	211.114	0,28	2,96
4.	Croatia banka d.d., Zagreb	244.383	0,32	-1,38
5.	Erste&Steiermärkische Bank d.d., Rijeka	13.614.264	17,93	23,96
6.	Hrvatska poštanska banka d. d., Zagreb	4.567.303	6,01	23,63
7.	Imex banka d.d., Split	159.972	0,21	-4,5
8.	Istarska kreditna banka Umag d.d., Umag	701.558	0,92	18,95
9.	J&T banka d.d., Varaždin	88.195	0,12	-18,26
10.	Karlovačka banka d.d., Karlovac	438.987	0,58	6,65
11.	KentBank d.d., Zagreb	541.014	0,71	21,12
12.	Nova hrvatska banka d.d., Zagreb	1.232.838	1,62	-16,24
13.	OTP banka d.d., Split	7.648.199	10,07	16,33
14.	Partner banka d.d., Zagreb	284.478	0,37	1,93
15.	Podravska banka d.d., Koprivnica	609.216	0,8	9,3
16.	Privredna banka Zagreb d.d., Zagreb	15.838.593	20,86	14,01
17.	Raiffeisenbank Austria d.d., Zagreb	6.354.054	8,37	15,19
18.	Samoborska banka d.d., Samobor	88.300	0,12	17,78

³¹ Primorac, Ž. (2018): Plusevi i minusi zajedničke valute, u Perspektive – ožujak 2018., Vol. 8, No. 1, str. 28 - 37

19.	Slatinska banka d.d., Slatina	211.981	0,28	4,04
20.	Zagrebačka banka d.d., Zagreb	19.967.238	26,29	13,59
21.	Wüstenrot stambena štedionica d.d.	280.120	0,37	2,44
	UKUPNO	75.941.018	100	14,24

Izvor: Izradila autorica prema HNB, Podaci o poslovanju kreditnih institucija, na dan 31. prosinca 2022. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/financijski-sektor/druge-monetarne-financijske-institucije/kreditne-institucije/bankovna-supervizija/pokazatelji-poslovanja-kreditnih-institucija> (12.05.2023)

99% ukupne imovine kreditnih institucija u 2022.g. bilo je koncentrirano u bankarskom sustavu, dok je udio imovine stambenih štedionica iznosio preostalih 1,0%. Najveći udio u ukupnoj imovini imala je Zagrebačka banka (26,29%), zatim su uslijedile Privredna banka Zagreb (20,86%), Erste&Steiermärkische Bank d.d. (17,93%), te OTP banka d.d. (10,07%). Najveći rast imovine imala je Erste&Steiermärkische Bank d.d. (23,96%), zatim Hrvatska poštanska banka d.d. (23,63%), Kent Bank d.d. (21,12%), te Istarska kreditna banka Umag d.d. (18,95%). Iz tablice je vidljivo da su sukladno imovini, dvije najveće banke u RH Zagrebačka banka, te Privredna banka Zagreb. U pet najvećih banaka, uz ove dvije već navedene, spadaju i Erste&Steiermärkische Bank d.d., OTP banka, te Raiffeisenbank. Ovih pet najvećih banaka pokriva gotovo cijelo tržište bankarskog sustava.

S obzirom da je predmet ovog istraživanja isključivo bankarski sektor koji, prema iznesenom i uključuje 99% imovine kreditnih institucija (u 2022.), u nastavku rada ostale kreditne institucije (primarno štedionice) su ispuštene iz daljnje analize.

U tablici 4. dan je prikaz strukture vlasništva banaka. S obzirom da istraživanje u nastavku obuhvaća period od 1998. do 2022.g. u tablici su prikazani podaci za početak, sredinu i kraj navedenog perioda.

Tablica 4. Vlasnička struktura hrvatskog bankarskog sektora

STRUKTURA VLASNIŠTVA	BROJ BANAKA		
	1998.g.	2010.g.	2022.g.
Domaće vlasništvo	50	18	9
Strano vlasništvo	10	15	11
UKUPNO	60	33	20

Izvor: Izradila autorica prema HBN, Odabrani pokazatelji strukture, koncentracije i poslovanja kreditnih institucija. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/financijski-sektor/druge-monetarne-financijske-institucije/kreditne-institucije/bankovna-supervizija/pokazatelji-poslovanja-kreditnih-institucija> (12.05.2023)

Iz tablice 4. je vidljivo da je 1998.g. na tržištu poslovalo 60 banaka (50 u domaćem vlasništvu, a 10 u stranom vlasništvu), zatim se taj broj skoro pa prepolovio, te su 2010.g. poslovale 33 banke (18 u domaćem vlasništvu, a 15 u stranom vlasništvu). Na kraju razdoblja, odnosno u 2022.g. broj banaka se dodatno smanjio, te je u 2022.g. poslovalo ukupno 20 banaka (9 u domaćem vlasništvu, a 11 u stranom vlasništvu).

Tablica 5. Udio imovine banaka (s obzirom na vlasničku strukturu) u ukupnoj imovini (%)

	UDIO IMOVINE U UKUPNOJ IMOVINI (%)		
	1998.g.	2010.g.	2022.g.
Domaće vlasništvo	99,1	9,4	11,2
Strano vlasništvo	0,9	90,6	88,8
UKUPNO	100	100	100

Izvor: Izradila autorica prema HBN, Odabrani pokazatelji strukture, koncentracije i poslovanja kreditnih institucija. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/financijski-sektor/druga-monetarne-financijske-institucije/kreditne-institucije/bankovna-supervizija/pokazatelji-poslovanja-kreditnih-institucija> (12.05.2023)

U tablici 5. dan je prikaz udjela imovine banaka (s obzirom na strukturu vlasništva) u ukupnoj imovini (%). S obzirom da će istraživanje u nastavku obuhvatiti period od 1998. do 2022.g. u tablici će se prikazati podaci za početak, sredinu i kraj navedenog perioda. U 1998.g. banke u domaćem vlasništvu imale su 99,1% imovine u ukupnoj imovini, dok su u 2022.g. banke u stranom vlasništvu imale 88,8% ukupne imovine banaka.

4. INDUSTRIJSKA KONCENTRACIJA I PROFITABILNOST BANKARSKOG SEKTORA U REPUBLICI HRVATSKOJ

S obzirom na činjenicu da bankarski sektor ima jasno definirane granice i da se lako određuju konkurenti zahvalan je za istraživanje koncentracije. Veće banke na tržištu nude jako slične proizvode, dok one manje banke u svom fokusu imaju pojedini segment klijenata ili se orijentiraju na određeno geografsko područje. S obzirom na navedeno sva istraživanja koja su provedena na temu industrijske koncentracije bankarskog sektora Republike Hrvatske u razmatranje uzimaju samo najveće banke.³²

Ovim poglavljem želi se utvrditi da li postoji veza između profitabilnosti banaka i industrijske koncentracije bankarskog sustava u Republici Hrvatskoj. U tu svrhu dan je prikaz pokazatelja industrijske koncentracije i pokazatelja profitabilnosti u navedenom periodu. Korišteni su podatci iz dosadašnjih istraživanja, te dostupni podatci Hrvatske narodne banke. Navedeni period je podijeljen na tri razdoblja. Prvo razdoblje obuhvatilo je period od 1998.-2007.g., odnosno odnosilo se na razdoblje prije velike gospodarske krize koja je zahvatila Republiku Hrvatsku, Drugo razdoblje obuhvatilo je period od 2008.-2014.g. odnosno razdoblje kada je velika gospodarska kriza zahvatila Republiku Hrvatsku. Naposljetku, treće razdoblje koje je obuhvatilo period od 2015.-2022.g., odnosno period nakon velike gospodarske krize pa sve do danas. Po završetku vlastitog istraživanja prikazana je veza između profitabilnosti banaka i industrijske koncentracije bankarskog sektora u Republici Hrvatskoj.

4.1. Pregled dosadašnjih istraživanja o industrijskoj koncentraciji hrvatskog bankarskog sektora

Cilj provedenih istraživanja na temu industrijske koncentracije bankarskog sektora u RH bio je istražiti da li se uz pomoć pokazatelja može saznati dovoljno informacija o strukturi bankarskog sektora na tržištu RH. Smatralo se da što je koncentracija veća da će na tržištu biti manji broj konkurenata koji se zbog svojih snažnih pozicija nemaju potrebu boriti s konkurencijom, no istraživanja nisu potvrdila tu pretpostavku.³³

³² Kraft, E. (2017): Kolika je konkurencija u hrvatskom bankarskom sektoru?, HNB, I-19, str. 25

³³ Kraft, E. (2017): Kolika je konkurencija u hrvatskom bankarskom sektoru?, HNB, I-19, str. 25

U nastavku će biti prikazani rezultati dosadašnjih istraživanja koja su provedena na temu industrijske koncentracije bankarskog sektora u RH.

Jedno od prvih istraživanja na ovu temu bilo je ono Gogala i Pejić Bach³⁴ koje je obuhvatilo period od 1992. – 1996.g. Autori istraživanja su zaključili da se u navedenom periodu situacija znatno promijenila, i to od oligopolističke konkurencije (dominacija dvije banke, Zagrebačke i Privredne banke Zagreb, koje diriraju tržištem) do oligopola s izraženim konkurentskim elementima. Autori su smatrali da je glavni razlog promjena koje su nastupile posljedica sanacije najvećih banaka, te ujedno i liberalizacije tržišta, kao i privatizacije bankarskog sektora.

Tipurić, Kolaković i Dumičić³⁵ provodili su istraživanja o industrijskog koncentraciji u periodu 1993. – 2002.g. Sukladno autorima u navedenom obuhvaćenom periodu odvale su se dvije faze koncentracije. Prva faza trajala je do 1996.g. i tokom nje došlo je do stvaranja novih manjih banaka koje su bile većinom u privatnom vlasništvu. Pojava ovih banaka dovela je do povećanja broja konkurenata u bankarskom sektora, no nijedna od njih nije uspjela ostvariti značajniji udio na tržištu. U tom periodu stanje na tržištu se promijenilo, prvo je vladala oligopolistička konkurencija pri čemu su dvije dominantne banke određivale uvjete poslovanja na tržištu, pa do oligopola gdje su bili izraženi konkurentski elementi. Druga faza nastupila je za vrijeme krize bankarskog sustava koja se odvijala nakon 1996.g., te je za vrijeme nje došlo do sanacije i oporavka državnih poslovnih banaka putem njihove privatizacije, te smanjenja broja malih banaka putem stečaja i likvidacije. Na ovaj način odvalo se preoblikovanje industrijske strukture. Nakon 2002.g. došlo je do spajanja banaka, te je to odigralo veliku ulogu pri konsolidiranju bankarskoj sektora, te povećanju koncentracije. No koncentracija se ipak nije naglo i znatno povećala, već postepeno, a to je uzrokovano većinom uključivanjem više tržišnih igrača u natjecanje za vodeće pozicije na tržištu.

Ljubaj³⁶ je provodio istraživanja o industrijskoj koncentraciji u periodu 1999. – 2005.g., te je uz pomoć niza pokazatelja industrijske koncentracije došao do zaključka da se radi o oligopolističkoj tržišnoj strukturi. Rast koncentracije na tržištu doveo je do pada apsolutnog broja banaka. Tržišni udio dviju najvećih banaka na tržištu (Zagrebačka i Privredna banka

³⁴ Gogala, Z., Pejić-Bach, M. (1998): Statistički pristup analizi hrvatskog bankovnog sustava: Mjerenje koncentracije, Ekonomski pregled, Vol. 49, No. 6, str. 554-567

³⁵ Tipurić, D., Kolaković, M., Dumičić, K. (2003): Koncentracijske promjene hrvatske bankarske industrije u desetogodišnjem razdoblju (1993-2002), Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, godina 1, broj 1, str. 1-22

³⁶ Ljubaj, I. (2005): Indeksi koncentracije bankarskog sektora u Republici Hrvatskoj, HNB, str. 1-10

Zagreb) se smanjio, dok se tržišni udio ostalih velikih banaka (Erste&Steiermarkische, Raiffeisen i Splitske banke) na tržištu agresivno povećavao. Koncentracijski omjer šest najvećih banaka na tržištu se povećao za gotovo 15 postotnih poena, te je iznosio preko 80%.

Kraft³⁷ je provodio istraživanja na temu industrijske koncentracije u periodu 1994. – 2004.g. Smatrao je i želio dokazati svojim istraživanjem da povećanje koncentracije i povećanje konkurencije idu usporedno jedno s drugim. U tu svrhu prilikom svojih istraživanja koristio je nekoliko različitih testova kojima je ispitivao razinu konkurencije u bankarskom sektoru RH. Utvrdio je da je u tome periodu došlo do povećanja industrijske konkurencije, ali i porasta efikasnosti banaka na tržištu, te porasta njihove profitabilnosti, bez obzira na činjenicu da je u istom periodu porasla i konkurencija na bankarskom tržištu. U promatranom periodu razina konkurencije u bankarskom sektoru u RH odgovarala je razini konkurencije u stranim zemljama. Prijetnju razini konkurencije predstavljala je konsolidacija bankarskog sektora koja se odvijala u tome periodu, no naposljetku je utvrđeno da konkurencija ne samo da nije bila ugrožena već se uspjela i povećati. S obzirom na već visoku razinu koncentracije koja je vladala na bankarskom tržištu nije se blagonaklono gledalo na daljnja spajanja. U svrhu očuvanja i poticanja konkurencije na tržištu bilo je neophodno uspostavljanje regulacijske politike koja je imala za cilj osiguranje ravnopravnog tržišnog natjecanja. Kraftova istraživanja dokazala su da je veća konkurencija dovela do smanjena kamatnih stopa na tržištu, ali na način da je banka koja je htjela ostvarivati veći udio na tržištu to postupno i ostvarivala tako što je nudila niže kamatne stope. One banke koje su nudile previsoke kamatne stope počele su izlaziti iz tržišta ili su propadale jednostavno iz razloga što su prestale biti konkurentne. Herfindahl-Hirschmanov indeks kojim se mjerila koncentracija bio je u negativnoj korelaciji s koeficijentom varijacije kojim se mjerila razina konkurencije. Utvrđeno je da koeficijent varijacije nije dovoljno dobra tehnika za mjerenje razine koncentracije već da su za to ipak potrebne kompliciranije tehnike, ali isto tako i da Herfindahl-Hirschmanov indeks ne može dati cjelovitu sliku jer konkurentnost banaka nije određena samo koncentracijom već u velikoj mjeri ovisi i o samim obilježjima klijenata pojedine banke, njihovim prijašnjim odnosima s dotičnom bankom, kao i samim sklonostima, te potezima na tržištu. U svrhu boljeg ispitivanja razine konkurencije koja je vladala na bankarskom tržištu provedeno je anketno ispitivanje. Rezultati anketnog ispitivanja iz 2004.g. pokazali su da je konkurencija koja je vladala tada između banaka bila prisutna u svim segmentima tadašnjeg bankarskog poslovanja, a najveći učinak na

³⁷ Kraft, E. (2017): Kolika je konkurencija u hrvatskom bankarskom sektoru?, HNB, I-19

konkurenciju imala je pojava stranih banaka na hrvatskom bankarskom tržištu. Porast konkurencije imao je pozitivne učinke za građane i poduzeća na način da su se kamatne stope postupno smanjivale, smanjivala se kamatna marža, banke su postajale efikasnije, uvodile su nove proizvode i usluge, te je općenito došlo do poboljšanja kvalitete njihovih proizvoda i usluga. Istraživanje je pokazalo da je konkurencija imala pozitivan učinak na profitabilnost banaka, kao i da je konkurencija u promatranom periodu bila dovoljno jaka da banke od nje profitiraju, a opet s druge strane nije zaprijetila poštenom tržišnom natjecanju. Ključno pitanje koje se postavilo na kraju samog istraživanja je bilo na koji način i kojim mjerama jačati konkurenciju u budućnosti da i dalje nastavi imati pozitivne učinke za klijente banaka (poboljšanje cijene i kvalitete pruženih usluga), a bez da ugrozi sigurnost i stabilnost samog bankarskog sektora.

Dumičić, Pavković i Akalović Antić³⁸ su u svojem istraživanju o industrijskoj koncentraciji obuhvatili period od 2004. do 2011.g., te su zaključili uz pomoć više različitih pokazatelja da je u navedenom periodu došlo do porasta koncentracije u hrvatskom bankarskom sustavu.

Dimić³⁹ je u svom istraživanju obuhvatila koncentraciju bankarskog sektora i tržišta osiguranja u zemljama srednje i istočne Europe (Albanija, Bugarska, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Hrvatska, Srbija, Makedonija i Rumunjska) i to u periodu od 2007. do 2012.g. Došla je do zaključka da ne postoji najbolji pokazatelj koncentracije. Ginijev koeficijent joj je pokazao da postoji najveći stupanj nejednakosti distribucije tržišnih udjela upravo u Hrvatskoj, od svih promatranih zemalja, te da ona ujedno ima i najveći stupanj koncentracije.

Galetić i Obradović⁴⁰ su u svome istraživanju o industrijskoj koncentraciji obuhvatili period 2005. – 2017.g. Autori su zaključili da je u analiziranom periodu došlo do porasta koncentracije na hrvatskom bankarskom tržištu, kao i da je riječ o oligopolističkoj tržišnoj strukturi koja u sebi ima elemente monopolističke konkurencije (bankarski proizvodi na tržištu su visoko diferencirani).

³⁸ Dumičić, K., Pavković, A., Akalović Antić, J. (2012): Mjerenje koncentracije u bankarstvu u Republici Hrvatskoj, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, Vol. 10 No. 2, str. 117-136

³⁹ Dimić, M. (2015): Analiza nivoa koncentracije u bankarskom sektoru i sektoru osiguranja u zemljama centralne i istočne Evrope, doktorska disertacija, Univerzitet Singidum, Beograd. Dostupno na: <https://nardus.mfn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/1212/Disertacija.pdf?sequence=4&isAllowed=y> (01.07.2023)

⁴⁰ Galetić, F., Obradović, T. (2018): Measuring Concentration of the Banking Market of the Republic of Croatia, In: Tipurić, Darko Labaš, Davor (Ed.): 6th International OFEL Conference on Governance, Management and Entrepreneurship. New Business Models and Institutional Entrepreneurs: Leading Disruptive Change. April 13th - 14th, 2018, Dubrovnik, Croatia, Governance Research and Development Centre (CIRU), Zagreb, str. 598-625

Najsvježije istraživanje je ono Lolić Čipčić i Nekić⁴¹ koje su u svom istraživanju o industrijskoj konkurenciji obuhvatile 2005., 2010., 2015. i 2018.g. Autorice su došle do zaključka da pokazatelji koji stavljaju naglasak na banke koje imaju manji tržišni udio na tržištu ukazuju na to da je stupanj koncentracije umjeren, dok pak oni pokazatelji koji stavljaju naglasak na banke koje imaju veći tržišni udio na tržištu pokazuju da hrvatski bankarski sektor karakterizira oligopolistička tržišna struktura. Tržišni udio četiri najveće banke na tržištu u promatranom vremenu prelazio je 60% stoga su autorice zaključile da je točniji rezultat pokazatelja koji stavljaju naglasak na veće banke. Autorice su utvrdile da je u promatranom periodu došlo do jačanja industrijske koncentracije hrvatskog bankarskog sektora, te da su tržišni udjeli sve neravnomjernije raspoređeni. Kao rezultat nameće se propadanje banaka, ali i njihovo spajanje i pripajanje. Uz pomoć korelacije utvrđeno je da su tradicionalni pokazatelji koncentracije optimalni za njen izračun i adekvatno praćenje, i to prije svega Koncentracijski omjer i HHI. Pad broja banaka doveo je do rasta koncentracije, ali i do neravnomjerne distribucije tržišnih udjela na hrvatskom bankarskom tržištu. Najveće banke povećavale su svoj tržišni udio, a rastu koncentracije izrazito su pogodovala spajanja i pripajanja banaka, poglavito spajanje Splitske i OTP banke 2018.g.

4.2. Analiza pokazatelja industrijske koncentracije i profitabilnosti bankarskog sektora u Republici Hrvatskoj

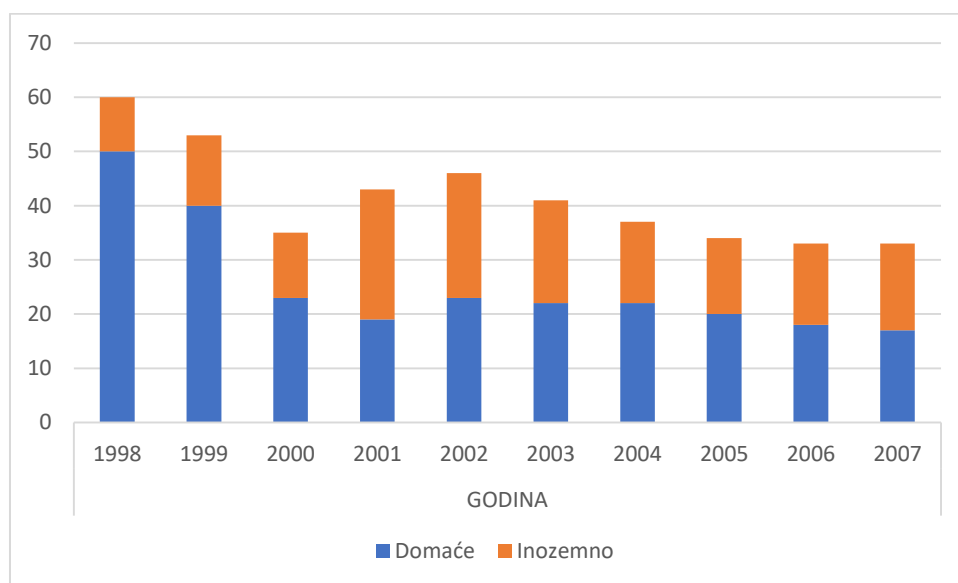
Pokazatelji industrijske koncentracije i profitabilnosti bankarskog sektora analizirati će se u tri dijela, odnosno obuhvaćati će tri različita perioda, a glavni cilj analize je utvrditi da li postoji veza između ta dva pokazatelja. Prvi period obuhvaća razdoblje od 1998. do 2007.g., odnosno period prije nego je nastupila velika gospodarska kriza, drugi period obuhvaća razdoblje za vrijeme velike gospodarske krize, odnosno period od 2008. do 2014.g., te treći period koji obuhvaća razdoblje od 2015. do 2022.g.m odnosno razdoblje nakon velike gospodarske krize.

U periodu od 1998. do 2007.g., odnosno u vremenu prije velike gospodarske krize koja je nastupila na teritoriju RH došlo je do smanjenja broja banaka na hrvatskom bankarskom tržištu, a i prebacivanja s većinskog domaćeg na većinsko strano vlasništvo. Iz grafikona 1. vidljivo je da je na početku promatranog razdoblja, odnosno na kraju 1998.g. u RH ukupno bilo 60 banaka

⁴¹ Lolić Čipčić, M., Nekić, P. (2021): Izazovi jačanja koncentracije bankarskog sektora u Republici Hrvatskoj, 5th international scientific and professional conference the challenges of today, str. 87-97

(50 u domaćem vlasništvu, a 10 u stranom vlasništvu), dok je na kraju promatranog perioda, odnosno na kraju 2007.g. ta brojka iznosila svega 33 banke (17 u domaćem vlasništvu, a 16 u stranom vlasništvu). Broj banaka se skoro pa i prepolovio, a u svim promatranim godinama, osim u 2002.g. nastavlja se pad broja banaka, kao i prebacivanje vlasništva s domaćeg na strano.⁴² Broj banaka je porastao samo u 2002.g. i to zbog toga što je nekolicina tadašnjih štedionica prerasla u banke. Navedeno je karakteriziralo i ostale zemlje koje su prolazile kroz proces tranzicije. Smanjenje broja banaka na tržištu je nastupilo ili zbog pripajanja više banaka u jednu ili zbog gašenja i likvidacije pojedine banke. Strane banke su većinom ulazile na hrvatsko tržište na način da bi kupile već postojeću domaću banku skupa s njenom imovinom i uspostavljenim poslovnica duž cijele Hrvatske. Na ovaj način bi sami sebi uštedili potrebno vrijeme, ali i utrošen novac koji im je bio potreban za izlazak na novo tržište.⁴³

Grafikon 1. Ukupan broj banaka u periodu od 1998. do 2007. god.

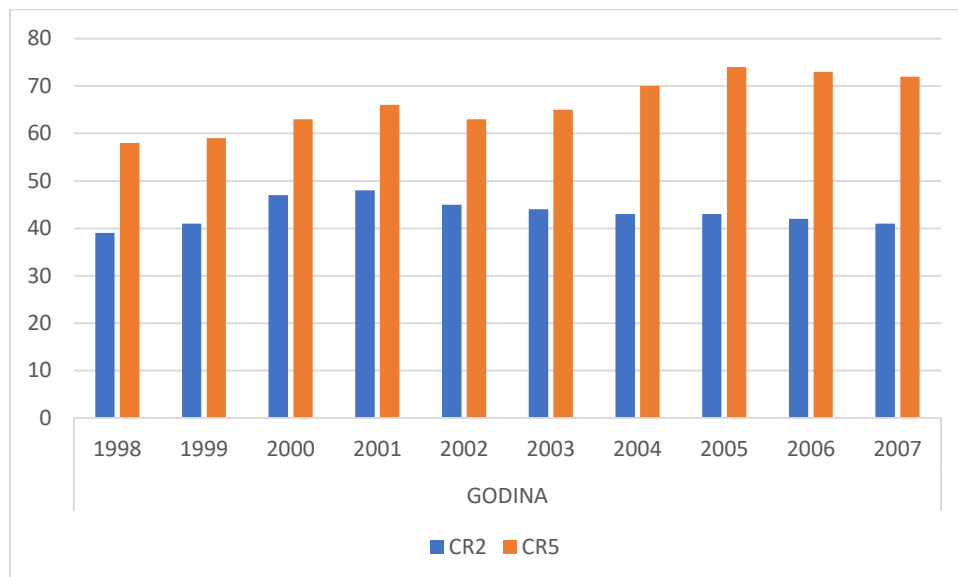
Izvor: Izradila autorica prema HNB, Odabrani statistički pokazatelji bankovnog sustava i makroekonomskih kretanja. Dostupno na: https://www.hnb.hr/sites/default/files/inline-files/selected_banking_sector_statistics_and_macro-economic_indicators_2004.pdf (01.06.2023); HNB, Bilten o bankama broj 16. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/documents/20182/122110/hbilten-o-bankama-16.pdf/e3648941-9c00-469e-8ff8-ca44e3b1bbe4> (01.06.2023)

⁴²HNB, Bilten o bankama broj 16. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/documents/20182/122110/hbilten-o-bankama-16.pdf/e3648941-9c00-469e-8ff8-ca44e3b1bbe4> (01.06.2023)

⁴³HNB, Bilten o bankama broj 5. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/documents/20182/122065/hbilten-o-bankama-5.pdf/8d3ba0e6-81a8-431e-bc95-e6ce4e17a6aa> (01.06.2023)

Što se pak tiče industrijske koncentracije, u periodu od 1998. do 2007.g. ona je mjerena koncentracijskim omjerima CR₂ i CR₅, te HHI.

Grafikon 2. Vrijednosti koncentracijskog omjera u periodu 1998. – 2007.g.

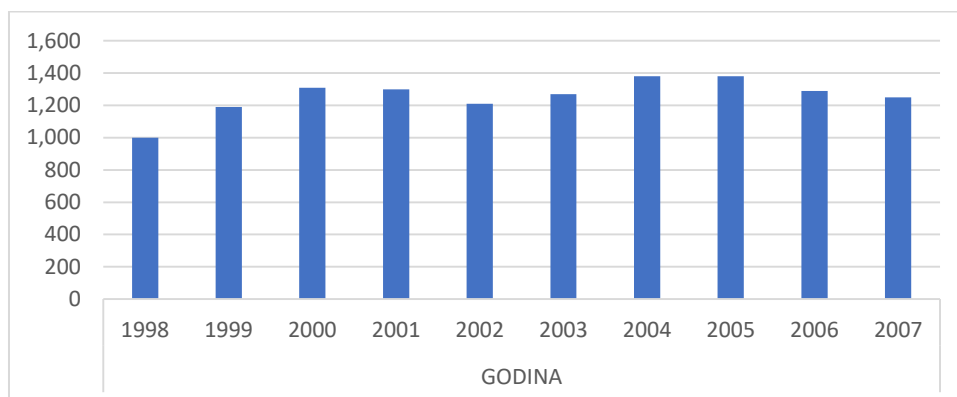

Izvor: Izradila autorica prema HNB, Odabrani statistički pokazatelji bankovnog sustava i makroekonomskih kretanja. Dostupno na: https://www.hnb.hr/sites/default/files/inline-files/selected_banking_sector_statistics_and_macro-economic_indicators_2004.pdf (01.06.2023); HNB, Bilten o bankama broj 16. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/documents/20182/122110/hbilten-o-bankama-16.pdf/e3648941-9c00-469e-8ff8-ca44e3b1bbe4> (01.06.2023)

Podaci o koncentracijskom omjeru CR₂ i CR₅ prikazani su grafikonom 2. U promatranom periodu dvije najveće banke na bankarskom tržištu RH bile su Privredna banka Zagreb i Zagrebačka banka. Iz grafikona 2. vidljivo je da se njihov udio na tržištu povećavao do 2001.g. Te godine uslijedio je blagi pad njihovog tržišnog udjela koji se nastavio kontinuirano sve do kraja promatranog perioda. Period od 1998. do 2001.g. zabilježio je najveći pad broja banaka na tržištu, a u tome periodu je najviše i porastao tržišni udio dvaju najvećih banaka. Što se pak tiče koncentracijskog omjera pet najvećih banaka, iz grafikona 2. vidljivo je da je on od početka do kraja promatranog perioda drastično narastao, i to za čak 14,3 postotna poena.

Sukladno podacima HNB-a, u navedenom periodu mjereno po HHI u promatranom razdoblju industrija je bila slabo koncentrirana, te nijedna banka u tom vremenu nije uspjela steći veću prevlast na tržištu u odnosu na druge banke, a uzrok tome leži većinom u činjenici da se radilo o manjim bankama koje su bile specijalizirane za određeno područje. S obzirom da ovaj indeks daje prednost većim bankama, a zanemaruje one manje na tržištu, industrijska koncentracija prikazana grafikonom 3. se kroz godine nije značajnije mijenjala, bez obzira što se broj banaka skoro pa i prepolovio.

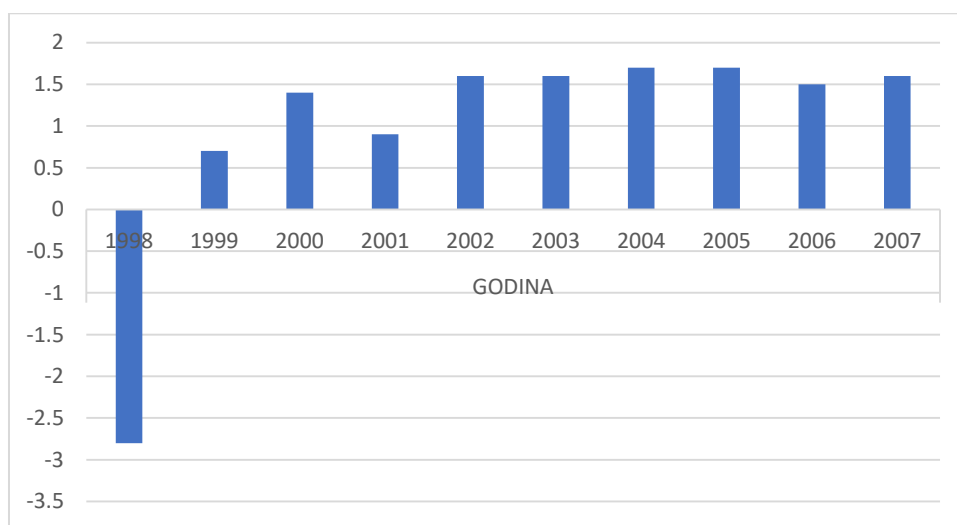
Grafikon 3. Vrijednosti HHI indeksa u periodu 1998. – 2007.g.

Izvor: Izradila autorica prema HNB, Odabrani statistički pokazatelji bankovnog sustava i makroekonomskih kretanja. Dostupno na: https://www.hnb.hr/sites/default/files/inline-files/selected_banking_sector_statistics_and_macro-economic_indicators_2004.pdf (01.06.2023); HNB, Bilten o bankama broj 16. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/documents/20182/122110/hbilten-o-bankama-16.pdf/e3648941-9c00-469e-8ff8-ca44e3b1bbe4> (01.06.2023)

Grafikonom 4. prikazane su vrijednosti prinosa na imovinu, a grafikonom 5. vrijednosti prinosa na kapital, u promatranom periodu 1998. – 2007.g.

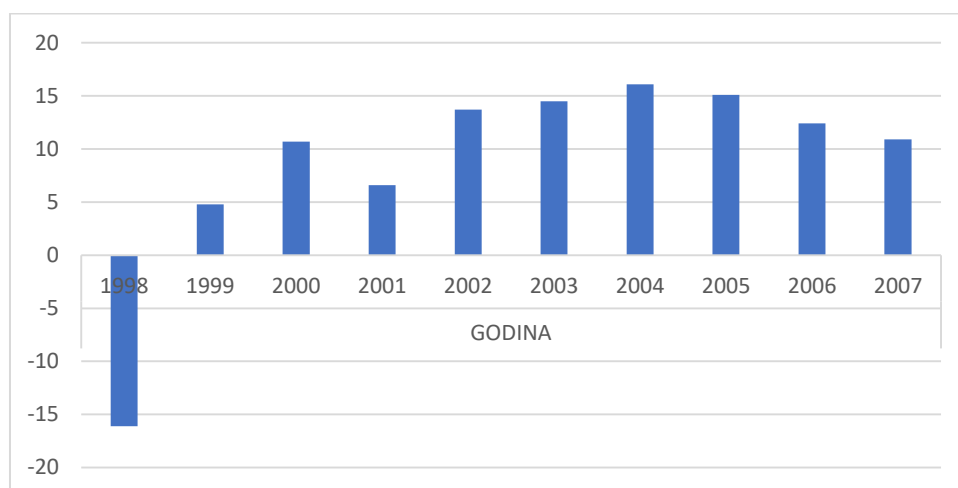
Grafikon 4. Vrijednosti prinosa na imovinu u promatranom periodu 1998. – 2007.g.

Izvor: Izradila autorica prema HNB, Odabrani statistički pokazatelji bankovnog sustava i makroekonomskih kretanja. Dostupno na: https://www.hnb.hr/sites/default/files/inline-files/selected_banking_sector_statistics_and_macro-economic_indicators_2004.pdf (01.06.2023); HNB, Bilten o bankama broj 16. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/documents/20182/122110/hbilten-o-bankama-16.pdf/e3648941-9c00-469e-8ff8-ca44e3b1bbe4> (01.06.2023)

Povrat na imovinu, kao što se može uočiti iz grafikona 4., bio je pozitivan u svim promatranim godinama, izuzev 1998. godine. Isto vrijedi i za povrat na kapital.

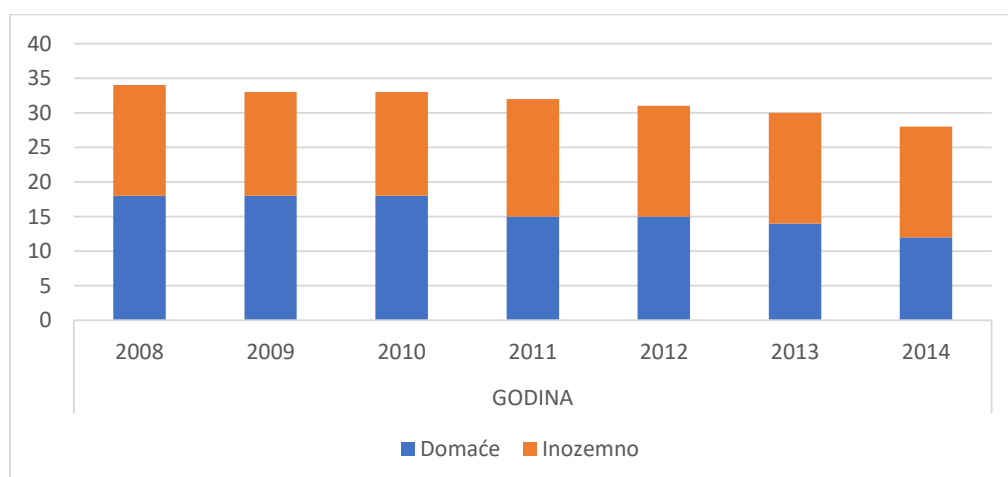
Grafikon 5. Vrijednosti prinosa na kapital u promatranom periodu 1998. – 2007.g.

Izvor: Izradila autorica prema HNB, Odabrani statistički pokazatelji bankovnog sustava i makroekonomskih kretanja. Dostupno na: https://www.hnb.hr/sites/default/files/inline-files/selected_banking_sector_statistics_and_macro-economic_indicators_2004.pdf (01.06.2023); HNB, Bilten o bankama broj 16. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/documents/20182/122110/hbilten-o-bankama-16.pdf/c3648941-9c00-469e-8ff8-ca44e3b1bbe4> (01.06.2023)

U periodu od 2008. do 2014.g., odnosno za vrijeme velike gospodarske krize koja je nastupila na teritoriju RH došlo je do nastavljanja trenda prebacivanja vlasništva iz domaćeg u strano, a 2011.g. je okarakterizirana kao godina u kojoj se po prvi put dogodilo da je broj stranih banaka na tržištu nadmašio broj domaćih banaka. U tom periodu nastavio se i trend kontinuiranog opadanja broja banaka ali ne naglo, već postupno.

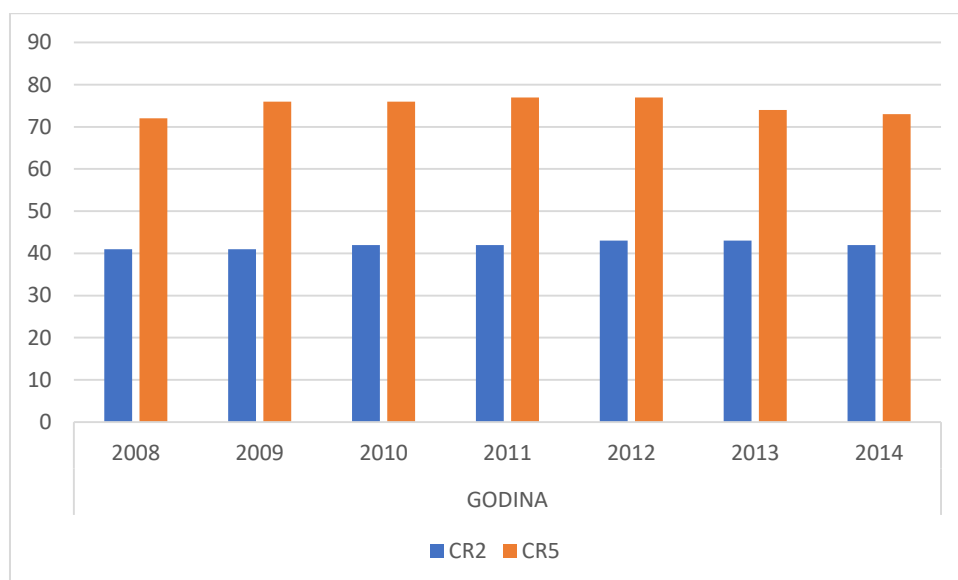
Grafikon 6. Broj banaka (domaćih i inozemnih) u periodu od 2008. – 2014.g.

Izvor: Izradila autorica prema podacima HNB, Bilten o bankama br. 27. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/documents/20182/121597/hbilten-o-bankama-27.pdf/6fa374b1-fc1a-4a82-83f6-d866c25fe1d7> (01.06.2023); HNB, Odabrani pokazatelji strukture, koncentracije i poslovanja kreditnih institucija, Dostupno na: <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/financijski-sektor/druge-monetarne-financijske-institucije/kreditne-institucije/bankovna-supervizija/pokazatelji-poslovanja-kreditnih-institucija> (01.06.2023)

Na početku promatranog perioda broj banaka prikazan grafikonom 6. iznosio je 34 (18 u domaćem, 16 u stranom vlasništvu), a na kraju promatranog perioda ta brojka je pala na 28 banaka (12 u domaćem, a 16 u stranom vlasništvu). Iz toga se može zaključiti da su u tom periodu inozemna ulaganja bila jako niska zbog krize koja je nastupila, a čak 1/3 domaćih banaka nije uspjela preživjeti krizu te je propala i morala izaći s tržišta. Krizu su uspjele preživjeti inozemne banke jer je njihovo poslovanje bilo puno uređenije u odnosu na poslovanje domaćih banaka, a i mogle su računati na pomoć svojih matičnih banaka ukoliko im je ona bila potrebna. Domaće banke koje nisu uspjele izdržati pritisak krize bile su mahom manje banke specijalizirane za određenu vrstu klijenata, određene usluge ili pak određeno geografsko područje, a velikim dijelom su ovisile o pomoći države koja je ujedno i bila dijelom njihov vlasnik.

Grafikon 7. Vrijednosti koncentracijskog omjera u periodu 2008. – 2014.g.

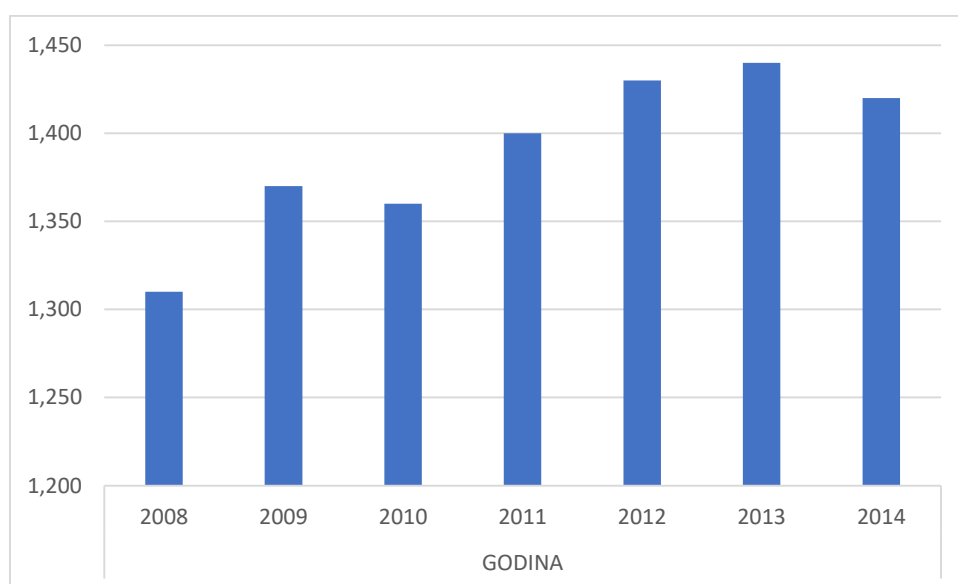

Izvor: Izradila autorica prema podacima HNB, Bilten o bankama br. 27. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/documents/20182/121597/hbilten-o-bankama-27.pdf/6fa374b1-fc1a-4a82-83f6-d866c25fe1d7> (01.06.2023); HNB, Odabrani pokazatelji strukture, koncentracije i poslovanja kreditnih institucija, Dostupno na: <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/financijski-sektor/druge-monetarne-financijske-institucije/kreditne-institucije/bankovna-supervizija/pokazatelji-poslovanja-kreditnih-institucija> (01.06.2023)

U promatranom periodu koncentracijski omjer prikazan grafikonom 7. se nije značajnije mijenjao (CR5), osim na samom početku krize kada je došlo do pripajanja Slavonske banke d.d. Hypo Alpe Adria Bank d.d, jer se banka koja je bila deveta na tržištu pripojila banci koja je bila peta na tržištu.

U promatranom periodu HHI indeks prikazan grafikonom 8. je porastao u 2008.g. u odnosu na prethodnu godinu jer je došlo do povećanja imovine većih banaka s obzirom na veliku gospodarsku krizu koja je pogodila RH, te dovela do toga da se povećala aktiva velikih banaka u odnosu na one manje. HHI je u 2010.g. opet porastao, da bi se 2011.g. blago smanjio, nakon čega je išao uzlaznom putanjom sve do 2014.g. kada se smanjio. Na kraju promatranog razdoblja HHI bio je za 119 jedinica veći u odnosu na početak promatranog razdoblja, odnosno za 9,1%. Najveća razina indeksa postignuta je u 2013.g. kada je isti iznosio 1140 jedinica.

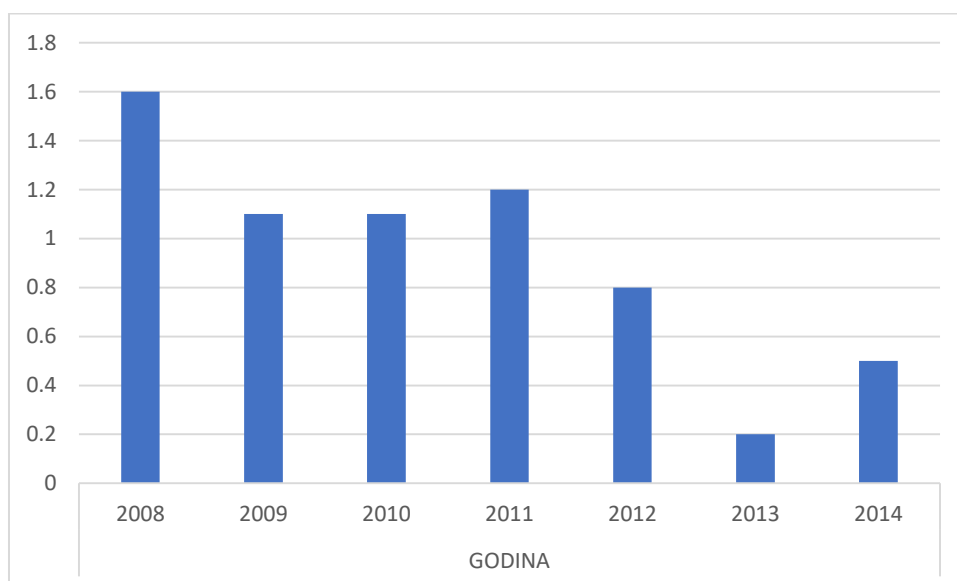
Grafikon 8. Vrijednosti HHI indeksa u periodu 2008. – 2014.g.

Izvor: Izradila autorica prema podacima HNB, Bilten o bankama br. 27. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/documents/20182/121597/hbilten-o-bankama-27.pdf/6fa374b1-fc1a-4a82-83f6-d866c25fe1d7> (01.06.2023); HNB, Odabrani pokazatelji strukture, koncentracije i poslovanja kreditnih institucija, Dostupno na: <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/financijski-sektor/druge-monetarne-financijske-institucije/kreditne-institucije/bankovna-supervizija/pokazatelji-poslovanja-kreditnih-institucija> (01.06.2023)

Grafikonom 9. prikazane su vrijednosti prinosa na imovinu, a grafikonom 10. vrijednosti prinosa na kapital, u promatranom periodu 2008. – 2014.g.

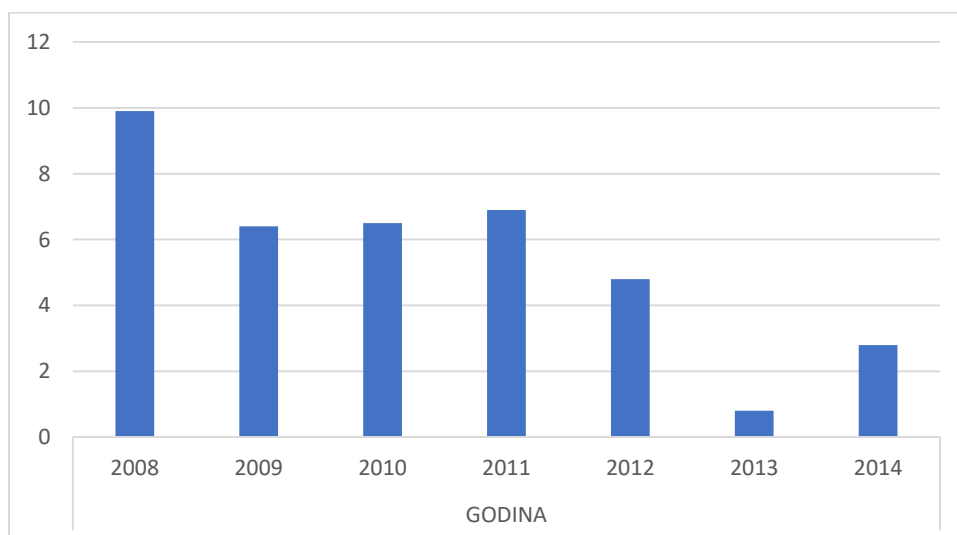
Grafikon 9. Vrijednosti prinosa na imovinu u promatranom periodu 2008. – 2014.g.

Izvor: Izradila autorica prema podacima HNB, Bilten o bankama br. 27. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/documents/20182/121597/hbilten-o-bankama-27.pdf/6fa374b1-fc1a-4a82-83f6-d866c25fe1d7> (01.06.2023); HNB, Odabrani pokazatelji strukture, koncentracije i poslovanja kreditnih institucija, Dostupno na: <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/financijski-sektor/druge-monetarne-financijske-institucije/kreditne-institucije/bankovna-supervizija/pokazatelji-poslovanja-kreditnih-institucija> (01.06.2023)

Povrat na imovinu i povrat na kapital bili su pozitivni tijekom cijelog promatranog razdoblja. Oba pokazatelja uglavnom su rasla do 2009. godine, kada je uslijedilo dugo razdoblje njihova pada. Pad u prinosu na kapital je bio znatno veći nego što je to bio slučaj s povratom na imovinu.

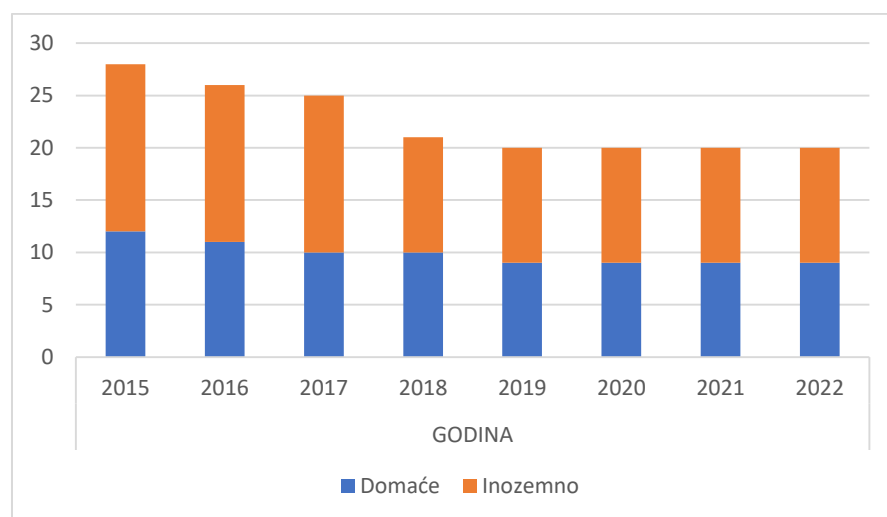
Grafikon 10. Vrijednosti prinosa na kapital u periodu 2008. – 2014.g.

Izvor: Izradila autorica prema podacima HNB, Bilten o bankama br. 27. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/documents/20182/121597/hbilten-o-bankama-27.pdf/6fa374b1-fc1a-4a82-83f6-d866c25fe1d7> (01.06.2023); HNB, Odabrani pokazatelji strukture, koncentracije i poslovanja kreditnih institucija, Dostupno na: <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/financijski-sektor/druge-monetarne-financijske-institucije/kreditne-institucije/bankovna-supervizija/pokazatelji-poslovanja-kreditnih-institucija> (01.06.2023)

U periodu od 2015. do 2022.g nastavio se trend postupnog blagog smanjenja banaka na tržištu zbog stečajnih postupaka, likvidacija ili pak pripajanja. Na početku promatranog razdoblja, odnosno u 2015.g. broj banaka prikazan grafikonom 11. je ostao isti kao i 2014.g., odnosno na tržištu je bilo ukupno 28 banaka (12 u domaćem i 16 u inozemnom vlasništvu. U 2016.g. došli je smanjenja broja banaka na 26, Banka Splitsko dalmatinska otišla je u stečaj, a BKS banka se pripojila svojoj matici. 2018.g. Splitska banka pripojila se OTP banci , a 2019.g. Jadranska banka pripojila se HPB banci. Taj trend smanjenja banaka se nastavio sve do 2019.g. od kada broj banaka, kao i struktura vlasništva imaju stagnaciju. Od 2019.g. na bankarskom tržištu ima 20 banaka, od čega 9 u domaćem vlasništvu, a 11 u inozemnom, odnosno stranom vlasništvu.

Grafikon 11. Broj banaka (domaćih i inozemnih) u periodu od 2015. – 2022.g.

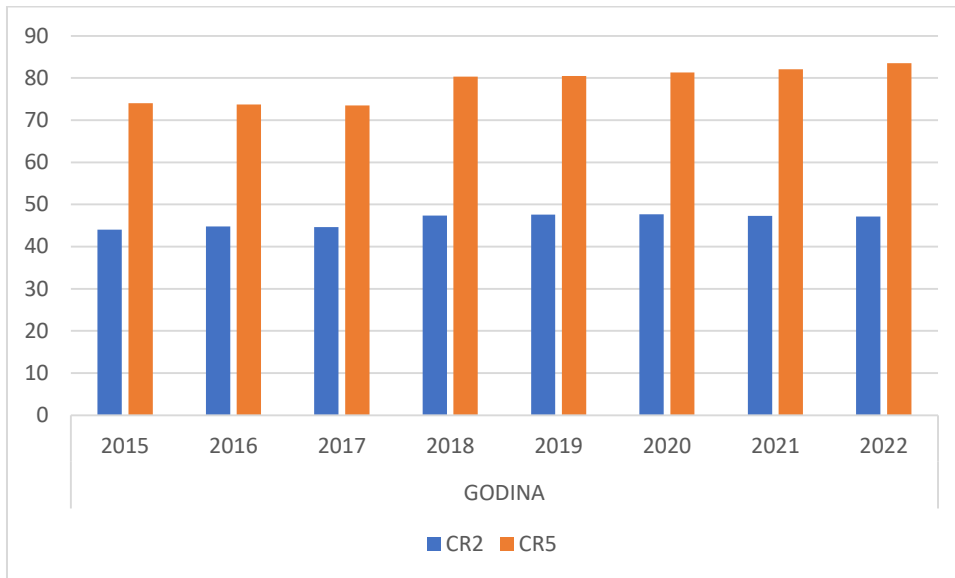

Izvor: Izradila autorica prema podacima HNB, Odabrani pokazatelji strukture, koncentracije i poslovanja kreditnih institucija, Dostupno na: <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/financijski-sektor/druga-monetarne-financijske-institucije/kreditne-institucije/bankovna-supervizija/pokazatelji-poslovanja-kreditnih-institucija> (01.06.2023)

U promatranom periodu vrijednosti koncentracijskog omjera nisu se znatno mijenjale, a prikazane su grafikonom 12. CR₂ na početku promatranog perioda iznosio je 44,7% ukupne imovine banaka, a na kraju promatranog perioda, odnosno u 2022.g. iznosio je 47,1% ukupne imovine banaka. CR₅ na početku promatranog perioda iznosio je 74,5% ukupne imovine banaka, a na kraju promatranog perioda, odnosno u 2022.g. iznosio je 83,5% ukupne imovine banaka. Razlog ovakvih vrijednosti leži prije svega u činjenici da je došlo do više pripajanja banaka a koja su utjecala na porast promatranih vrijednosti. Pripajanje Splitske banke OTP banci Hrvatska osjetno je utjecalo na rast pokazatelja koncentracije, a zamjetan je bio i utjecaj rasta imovine ostalih banaka. Osjetno slabija bila je dinamika rasta imovine grupe ostalih banaka. Udio imovine prvih pet banaka, koji je duži niz godina oscilirao na razini od oko 75%,

porastao je na 81,4%, dok je Herfindahl-Hirschmanov indeks (HHI) za imovinu, koji se godinama sporo povećava, porastao na 1.634. Premda osjetno povećana, njegova vrijednost i nadalje upućuje na umjerenu koncentriranost tržišta.⁴⁴

Grafikon 12. Vrijednosti koncentracijskog omjera u periodu 2015. – 2022.g.

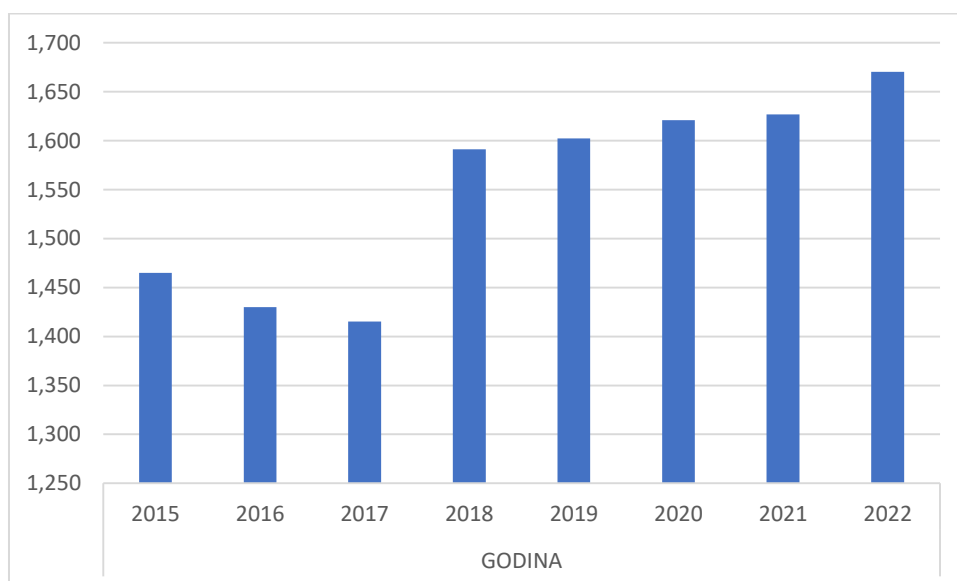

Izvor: Izradila autorica prema podacima HNB, Odabrani pokazatelji strukture, koncentracije i poslovanja kreditnih institucija, Dostupno na: <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/financijski-sektor/druga-monetarne-financijske-institucije/kreditne-institucije/bankovna-supervizija/pokazatelji-poslovanja-kreditnih-institucija> (01.06.2023)

Što se pak tiče vrijednosti HHI indeksa prikazanim grafikonom 13. u promatranom periodu on je značajno porastao. Na početku promatranog razdoblja, odnosno u 2015.g. ovaj indeks iznosio je 1.465 jedinica što je ujedno predstavljalo i rekordnu razinu gledano od 1998.g. U 2016. i 2017.g. vrijednosti ovoga indeksa su blago opale u naredne dvije godine, a onda su od 2018.g. opet krenule uzlaznom putanjom. Na kraju promatranog razdoblja, odnosno u 2022.g. vrijednost ovoga indeksa iznosila je vrtoglavih 1.671 jedinica, što predstavlja ujedno i do sada najveću vrijednost ovoga indeksa. Možemo zaključiti da je hrvatsko bankarsko tržište trenutno umjereno koncentrirano.

⁴⁴ HNB, Bilten o bankama br. 32. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/documents/20182/2868711/hbilten-o-bankama-32.pdf/c1d882fe-aeb2-38e6-6484-5212bb9dca93> (14.07.2023)

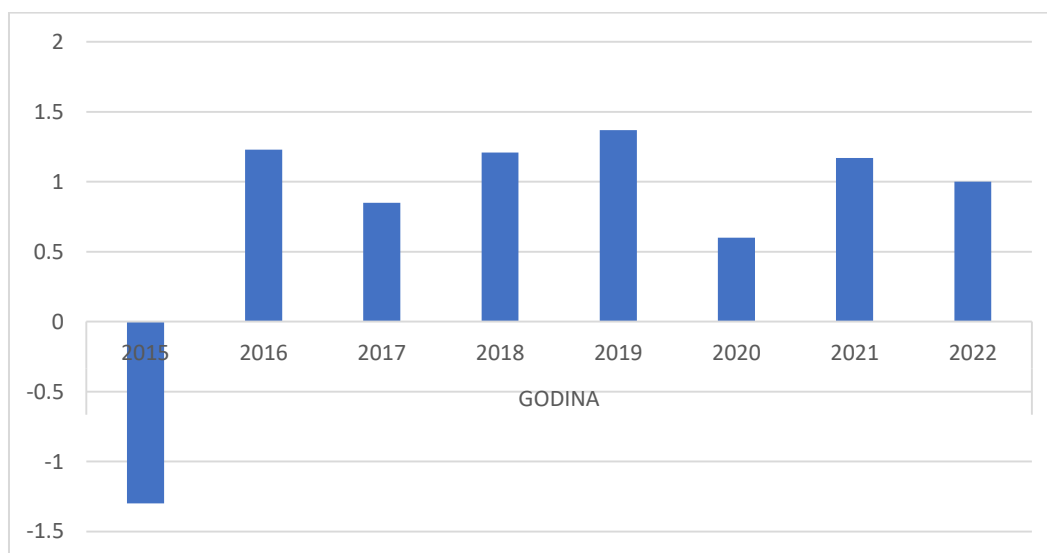
Grafikon 13. Vrijednosti HHI indeksa u periodu 2015. – 2022.g.

Izvor: Izradila autorica prema podacima HNB, Odabrani pokazatelji strukture, koncentracije i poslovanja kreditnih institucija, Dostupno na: <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/financijski-sektor/druga-monetarne-financijske-institucije/kreditne-institucije/bankovna-supervizija/pokazatelji-poslovanja-kreditnih-institucija> (01.06.2023)

Grafikonom 14. prikazane su vrijednosti prinosa na imovinu, a grafikonom 15. vrijednosti prinosa na kapital, u promatranom periodu 2015. – 2022.g.

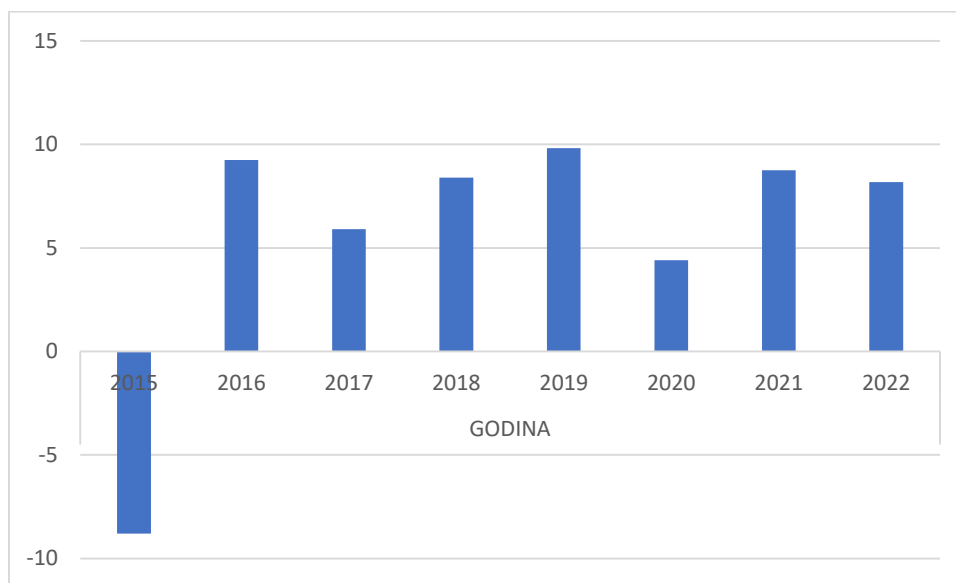
Grafikon 14. Vrijednosti prinosa na imovinu u promatranom periodu od 2015. do 2022.g.

Izvor: Izradila autorica prema podacima HNB, Odabrani pokazatelji strukture, koncentracije i poslovanja kreditnih institucija, Dostupno na: <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/financijski-sektor/druga-monetarne-financijske-institucije/kreditne-institucije/bankovna-supervizija/pokazatelji-poslovanja-kreditnih-institucija> (01.06.2023)

Povrat na imovinu i povrat na kapital bili su pozitivni tijekom cijelog promatranog razdoblja, osim 2015.g. Tek u 2016. godini vidljiv je rast, pri čemu je vrijednost prinosa na imovinu tada ponovno dosegla vrijednosti koje je imala u pretkriznim godinama, dok vrijednost prinosa na kapital nije dosegla pretkrizne vrijednosti. Nakon čega je uslijedio pad, pa opet rast sve do 2020.g. kada je profitabilnost mjerena po jednome i drugome pokazatelju drastično opala. To je godina kada se svijet susreo s pandemijom Covid 19 virusa. U 2021.g. uslijedio je drastičniji rast, nakon čega su se oba pokazatelja susrela s padom u posljednjoj promatranjoj godini, odnosno u 2022.g.

Grafikon 15. Vrijednosti prinosa na kapital u promatranom periodu od 2015. do 2022.g.

Izvor: Izradila autorica prema podacima HNB, Odabrani pokazatelji strukture, koncentracije i poslovanja kreditnih institucija, Dostupno na: <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/financijski-sektor/druge-monetarne-financijske-institucije/kreditne-institucije/bankovna-supervizija/pokazatelji-poslovanja-kreditnih-institucija> (01.06.2023)

4.3. Veza industrijske koncentracije i profitabilnosti bankarskog sektora u Republici Hrvatskoj

Profitabilnost banaka predstavlja mjeru njihovog poslovnog uspjeha, a rezultat je međuovisnosti između strategije koju je svaka pojedina banka usvojila i ekonomskog okruženja svake pojedine banke.⁴⁵

Profitabilnost banaka iznimno je važna jer ukoliko banke posluju profitabilnije to im omogućava generiranje više sredstava koje će u konačnici koristiti za odobravanje većeg broja kredita građanima i poslovnim subjektima. Ukoliko se na tržištu smanji iznos odobrenih kredita to će dovesti do negativnog utjecaja na samu potrošnju, ali i na investicije koje su nužne da bi se gospodarstvo moglo održati i kontinuirano razvijati. Ukoliko banke posluju profitabilnije to se prelijeva i stabilnost cjelokupnog financijskog sustava.⁴⁶

Na profitabilnost banaka utječu interni (primjerice visina kapitala, veličina banke, efikasnost, produktivnost rada, status vlasništva banke i sl.) i eksterni faktori (primjerice industrijska koncentracija, razvijenost financijskog sustava, regulatorna obilježja, ekonomski rast, inflacija, kamatne stope i sl.). Interni faktori su različiti gledano od banke do banke i na njih menadžment može utjecati i kontrolirati ih, dok se eksterni faktori nalaze u ekonomskom i pravnom okruženju banaka i kao takvi utječu na njihovo poslovanje, a nisu pod utjecajem ni pod kontrolom menadžmenta.

4.3.1. Pregled dosadašnjih istraživanja veze profitabilnosti i stupnja koncentracije bankarskog sektora

Huizing i Demirguc-Kunt⁴⁷ su u svom istraživanju iznijeli dokaze za pozitivni odnos između koncentracije i profitabilnosti. Bikker i Groeneveld⁴⁸ su u svom istraživanju ukazali na mogućnost negativnog odnosa između stupnja koncentracije i profitabilnosti. Jansen i de Haan⁴⁹ su u svome istraživanju pronašli dokaze koji nisu pokazali povezanost između

⁴⁵ Kundid, A., Škrabić, B. i Ercegovic, R. (2011): Determinants of bank profitability in Croatia Operational Research Review, Vol. 2., str. 168 – 182

⁴⁶ Albertazzi, U. i Gambacorta, L. (2009): Bank profitability and the business cycle, Journal of Financial Stability, 5(4), str. 393 – 409

⁴⁷ Demirguc-Kunt, A., Huizinga, H. (1998): Determinants of commercial bank interest margins and profitability : some international evidence, Policy Research Working Paper Series 1900, The World Bank, str. 379 - 408

⁴⁸ Bikker, A. J., Groeneveld, M. J. (2000): Competition and Concentration in the EU Banking Industry, Kredit und Kapital, str. 62 - 98

⁴⁹ Jansen, D.J., de Haan, J. (2003): Increasing Concentration in European Banking: A Macro-Level Analysis, De Nederlandsche Bank Research Memorandum Paper No. 743, str. 1 - 22

profitabilnosti i koncentracije, već da profitabilnost i profit uvelike ovise o odabranom pokazatelju profitabilnosti. Odabir određenog pokazatelja može djelomično snažno odrediti ishod.

Prilikom objašnjavanja veze između profitabilnosti banaka i industrijske koncentracije bankarskog sektora polazi se od dvije hipoteze, i to S-C-P hipoteze, te hipoteze efikasne strukture. S-C-P hipoteza smatra da ukoliko je bankarsko tržište visoko koncentrirano, banke koje posluju na takvom tržištu zarađuju veće profite. Veći profit ostvaruju na način da naplaćuju veće aktivne kamate s jedne strane, a s druge strane pak plaćaju niže pasivne kamate. Visoko koncentrirano bankarsko tržište ima niži stupanj konkurencije a banke koje posluju na takvom tržištu ostvaruju veće profite, bez obzira kakva im je efikasnost u stvarnosti. Tipurić i suradnici⁵⁰ u svojim istraživanjima hrvatske bankarske industrije držali su se pretpostavki obje hipoteze, dok su Pervan i suradnici⁵¹ u svom istraživanju u periodu od 2002. do 2010.g. potvrdili pretpostavke prve hipoteze. Hipoteza efikasne strukture pretpostavlja da je veća industrijska koncentracija na tržištu posljedica veće efikasnosti koja omogućava bankama ostvarivanje većeg udjela na tržištu. I ova hipoteza smatra da veća industrijska koncentracija ima pozitivan utjecaj na profitabilnost banaka, ali preko efikasnosti.

4.3.2. Metodologija istraživanja

U svrhu ispitivanja veze između industrijske koncentracije i profitabilnosti hrvatskog bankarskog sektora, korištenjem Pearsonovog koeficijenta korelacije izračunata je korelacija između pokazatelja industrijske koncentracije i profitabilnosti bankarskog sektora čiji je izračun ranije detaljno pojašnjen (poglavljima 2.2. *Pokazatelji industrijske koncentracije*, odnosno poglavljem 2.3. *Pokazatelji profitabilnosti*).

Korelacija predstavlja statistički postupak koji služi da bi se njima izračunala povezanost između dvije varijable, a brojučano se iskazuje koeficijentom korelacije (Pearsonov ili Spearmanov koeficijent korelacije). U ovom radu je odabran izračun i prikaz Pearsonovog koeficijenta korelacije jer on služi za ispitivanje jačine povezanosti dvije varijable. Uz pomoć njega vidi se u kojoj će mjeri promjena vrijednosti jedne varijable utjecati na vrijednost druge varijable. Koeficijent korelacije može imati predznak + ili pak – što označava smjer povezanosti

⁵⁰ Tipurić, D., Kolaković, M., Dumičić, K. (2003): Koncentracijske promjene hrvatske bankarske industrije u desetogodišnjem razdoblju (1993-2002), Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, godina 1, broj 1, str. 1-22

⁵¹ Pervan, M., Ćurak, M. i Poposki, K. (2012): Industrial concentration and bank performance in an emerging market: evidence from Croatia, *Advances in Finance and Accounting*, str. 366 – 371

dvije varijable. Predznak + označava pozitivnu vezu dok predznak – označava negativnu vezu. Može poprimiti vrijednost od -1 do +1. Ukoliko je vrijednost koeficijenta korelacije između 0 i 1 korelacija je pozitivna, a ukoliko je vrijednost koeficijenta korelacije između -1 i 0 korelacija je negativna.⁵² Ukoliko vrijednost koeficijenta iznosi do 0,20 radi se o veoma niskoj korelaciji, ukoliko je ta vrijednost između 0,2-0,4 korelacija je niska, 0,4-0,6 korelacija je srednje visoka, 0,6-0,8 korelacija je visoka, a ukoliko je vrijednost između 0,8-1 korelacija je veoma visoka.⁵³

4.3.3. Rezultati istraživanja

Izračun Pearsonovog koeficijenta korelacije napravljen je za tri perioda, analogno ranijoj analizi pokazatelja industrijske koncentracije i profitabilnosti hrvatskog bankarskog sektora. Prvi period obuhvaća razdoblje od 1998. do 2007.g., odnosno period prije nego je nastupila velika gospodarska kriza, drugi period obuhvaća razdoblje za vrijeme velike gospodarske krize, odnosno period od 2008. do 2014.g., te treći period koji obuhvaća razdoblje od 2015. do 2022.g.m odnosno razdoblje nakon velike gospodarske krize. Na poslijetku je napravljen izračun za cjelokupni promatrani period od 1998. – 2022.g.

Tablica 6. Prikaz Pearsonovog koeficijenta korelacije u periodu 1998. – 2007.g.

	CR ₂	CR ₅	HHI
ROA	0,59	0,43	0,34
ROE	0,59	0,45	0,36

Izvor: Izračun autorice

U tablici 6. dan je prikaz Pearsonovog koeficijenta korelacije u periodu 1998. – 2007.g. Iz prikazanog se može zaključiti da je korelacija u promatranom periodu pozitivna, bez obzira koji se pokazatelji koncentracije i profitabilnosti uzimaju u razmatranje. Navedena je veza snažnija kod najvećih dvaju banaka.

Tablica 7. Prikaz Pearsonovog koeficijenta korelacije u periodu 2008. – 2014.g.

	CR ₂	CR ₅	HHI
ROA	-0,74	0,04	-0,88
ROE	-0,74	0,01	-0,89

Izvor: Izračun autorice

⁵² Udovičić, M., Baždarić, K., Bilić-Zulle, L., Petrovečki, M. (2007): Što treba znati kada izračunavamo koeficijent korelacije? Katedra za medicinsku informatiku, Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, str. 10 - 15

⁵³ Pistatistics, Pearson-ov koeficijent korelacije: Dostupno na: https://pistatistics.com/course/koeficijenti_korelacije/lekcije/pearson-ov-koeficijent-korelacije/ (05.09.2023)

U tablici 7. dan je prikaz Pearsonovog koeficijenta korelacije u kriznom periodu 2008. – 2014.g. Iz prikazanog se može zaključiti da je korelacija u promatranom periodu negativna promatrajući dvije najveće banke (CR₂) kao je cjelokupan bankarski sektor (HHI) i iznimno visoka. Zanimljivo, korelacija CR₅ s ROA i ROE je, iako iznimno mala (gotovo beznačajna) ipak pozitivna.

Konačno, tablicom 8. dan je prikaz Pearsonovog koeficijenta korelacije u post kriznom periodu 2015. – 2022.g. Iz prikazanog se može zaključiti da je korelacija u promatranom periodu pozitivna, neovisno o korištenom pokazatelju koncentracije, što implicira i sve veće stope profitabilnosti banaka usporedno s rastom koncentracije bankarskog sektora. Ako se uzme u obzir i činjenica da navedeni period obuhvaća i vrijeme COVID-19 pandemije, samim time i negativna makroekonomska kretanja 2020. i 2021., onda je jasno da su se banke, unatoč krizi uzrokovanoj pandemijom, jako dobro „snašle“ u analiziranom periodu.

Tablica 8. Prikaz Pearsonovog koeficijenta korelacije u periodu 2015. – 2022.g.

	CR ₂	CR ₅	HHI
ROA	0,49	0,63	0,87
ROE	0,47	0,65	0,88

Izvor: Izračun autorice

U tablici 9. dan je prikaz Pearsonovog koeficijenta korelacije za cjelokupni promatrani period od 1998. do 2023.g.. Iz prikazanog se može zaključiti da je korelacija u promatranom periodu iako slaba, pozitivna, bez obzira koji se pokazatelji koncentracije i profitabilnosti uzimaju u razmatranje. Iz ranije se analize po pojedinim vremenskim periodima (prije, za vrijeme i nakon krize) može zaključiti da makroekonomska kretanja itekako utječu na definiranu vezu što i opravdava odvojeno sagledavanje iste u periodima pada i rasta bruto domaćeg proizvoda (kao ključnog indikatora makroekonomskih kretanja).

Tablica 9. Prikaz Pearsonovog koeficijenta korelacije u periodu 1998. – 2022.g.

	CR ₂	CR ₅	HHI
ROA	0,28	0,26	0,26
ROE	0,28	0,16	0,19

Izvor: Izračun autorice

Istraživanje koje je provedeno u ovome radu, a koje je obuhvatilo nove rezultate kao i rezultate dosadašnjih istraživanja, dokazalo je vezu između industrijske koncentracije i profitabilnosti bankarskog sektora pri čemu je navedena veza u hrvatskom bankarskom sustavu podložna makroekonomskim kretanjima; pozitivna u periodima gospodarskog rasta, odnosno negativna

u periodima gospodarskog pada. Nadalje, unutar analiziranog perioda, broj banaka je drastično smanjen, sa nekadašnjih šezdeset na svega dvadeset banaka, a koncentracija bankarskog sektora kontinuirano raste. Tako je, promotrivši početak (1998. godinu) i kraj analiziranog perioda (2022. godinu), HHI porastao sa 1000 na 1671, CR₂ sa 39% na 47%, a CR₅ sa 58% na čak 84%. Navedeno jačanje koncentracije unutar pet najvećih banaka koje pokrivaju preko četiri petine cjelokupnog bankarskog sektora, dovelo je i do iznimnog rasta njihove profitabilnosti potvrđujući i ovim istraživanjem ranije pojašnjenu S-C-P hipotezu.

5. ZAKLJUČAK

Koncentracija predstavlja osnovni element koji se koristi za analizu konkurentnosti i tržišne moći u nekoj industriji. Industrijska koncentracija ovisna je o dva čimbenika, i to o apsolutnom broju svih poduzeća koja egzistiraju u nekoj industriji, te distribuciji tržišnog udjela koje svako pojedino poduzeće ima u toj industriji. Da bi se moglo doći do zaključka da li je industrijska koncentracija dobra ili loša nužno je dobro razmotriti industriju kao i njene karakteristike. Prednosti visoke industrijske koncentracije su ekonomija obujma, superiorni proizvodi, tehnološki progres, te podcijenjena konkurencija, dok su nedostaci industrijske koncentracije neučinkovitost alokacije resursa, nejednakost u primanjima, neprogresivnost, te politička opasnost.

Pokazatelji industrijske koncentracije koriste se pri analiziranju kretanja koncentracije unutar pojedine industrije, dok se pokazateljima profitabilnosti mjeri uspješnost poslovanja pojedinog poduzeća. Ovim radom željelo se istražiti da li postoji veza između ova dva pokazatelja, te u kolikoj mjeri utječu jedan na drugog. U svrhu izračuna industrijske koncentracije koristi se više različitih pokazatelja, a u ovom radu korišten je koncentracijski omjer, te Herfindahl-Hirschman indeks. Koncentracijski omjer najjednostavnija je i najčešća mjera koncentracije koja pokazuje tržišni udio kojeg najveće banke ostvaruju u ukupnoj bankarskoj industriji, dok one manje na tržištu zanemaruje. Herfindahl-Hirschman indeks uzima u obzir sve banke koje djeluju na tržištu za razliku od koncentracijskog omjera, te stavlja veći naglasak na najveće banke jer se njihovi udjeli na tržištu kvadriraju. Što je vrijednost ovoga indeksa manja tržišni udjeli pojedinih banaka su ravnomjernije raspoređeni.

U svrhu izračuna profitabilnosti koristi se više različitih pokazatelja, a u ovom radu korišten je povrat na imovinu (ROA), te povrat na kapital (ROE). ROA pokazuje koliko je poduzeće uspješno koristilo svoju imovinu prilikom stvaranja dobiti, a odnosi se na dobit koju poduzeće generira iz jedne novčane jedinice imovine. Što je niža dobit po jednoj novčanoj jedinici imovine poduzeće će morati više sredstava investirati u svoje poslovanje da bi ostvarilo što veću dobit. ROE pokazuje koliko je poduzeće uspješno koristilo ukupni vlasnički kapital prilikom stvaranja dobiti, a odnosi se na dobit koju poduzeće generira iz jedne novčane jedinice vlastitog kapitala. Što je niža dobit po jednoj novčanoj jedinici vlastitog kapitala poduzeće će morati više vlastitog kapitala investirati u svoje poslovanje da bi ostvarilo što veću dobit.

S obzirom na činjenicu da bankarski sektor ima jasno definirane granice i da se lako određuju konkurenti, zahvalan je za istraživanje koncentracije. Veće banke na tržištu nude jako slične

proizvode, dok one manje banke u svom fokusu imaju pojedini segment klijenata ili se orijentiraju na određeno geografsko područje. Na dan 31. prosinca 2022.g. u RH poslovalo je ukupno 20 banaka, a najveći udio u ukupnoj imovini imala je Zagrebačka banka (26,29%), zatim su uslijedile Privredna banka Zagreb (20,86%), Erste&Steiermärkische Bank d.d. (17,93%), te OTP banka d.d. (10,07%). Možemo reći da su to trenutno četiri najveće banke na hrvatskom bankarskom tržištu.

Provedeno je istraživanje u periodu od 1998.-2022.g. u čiju svrhu je dan prikaz pokazatelja industrijske koncentracije i pokazatelja profitabilnosti hrvatskog bankarskog sektora. U tu svrhu korišteni su podaci dosadašnjih istraživanja kao i noviji podaci koji su bili dostupni na stranicama Hrvatske narodne banke. Navedeni period je podijeljen na tri razdoblja. Prvo razdoblje obuhvatilo je period od 1998.-2007.g., odnosno odnosilo se na razdoblje prije velike gospodarske krize koja je zahvatila Republiku Hrvatsku, Drugo razdoblje obuhvatilo je period od 2008.-2014.g. odnosno razdoblje kada je velika gospodarska kriza zahvatila Republiku Hrvatsku. Naposljetku, treće razdoblje koje je obuhvatilo period od 2015.-2022.g., odnosno period nakon velike gospodarske krize pa sve do danas. U navedenom periodu od 1998.-2022.g. broj banaka se drastično smanjio, a promjene su nastupile i u vlasničkoj strukturi banaka. Na početku promatranog perioda, odnosno 1998.g. na tržištu je poslovalo 60 banaka (50 u domaćem vlasništvu, a 10 u stranom vlasništvu), da bi na kraju promatranog perioda, odnosno 2022.g. taj broj iznosio 20 banaka (9 u domaćem vlasništvu, a 11 u stranom vlasništvu).

Istraživanje koje je provedeno u ovome radu, a koje je obuhvatilo nove rezultate kao i rezultate dosadašnjih istraživanja, dokazalo je vezu između industrijske koncentracije i profitabilnosti bankarskog sektora pri čemu je navedena veza u hrvatskom bankarskom sustavu podložna makroekonomskim kretanjima; pozitivna u periodima gospodarskog rasta, odnosno negativna u periodima gospodarskog pada. Nadalje, unutar analiziranog perioda, broj banaka je drastično smanjen, sa nekadašnjih šezdeset na svega dvadeset banaka, a koncentracija bankarskog sektora kontinuirano raste. Tako je, promotrivši početak (1998. godinu) i kraj analiziranog perioda (2022. godinu), HHI porastao sa 1000 na 1671, CR2 sa 39% na 47%, a CR5 sa 58% na čak 84%. Navedeno jačanje koncentracije unutar pet najvećih banaka koje pokrivaju preko četiri petine cjelokupnog bankarskog sektora, dovelo je i do iznimnog rasta njihove profitabilnosti potvrđujući i ovim istraživanjem ranije pojašnjenu S-C-P hipotezu.

LITERATURA

1) KNJIGE, ZNANSTVENI I STRUČNI ČLANCI, DOKTORSKE DISERTACIJE I OSTALO

1. Albertazzi, U. i Gambacorta, L. (2009): Bank profitability and the business cycle, *Journal of Financial Stability*, 5(4), str. 393 – 409
2. Bikker, A. J., Groeneveld, M. J. (2000): Competition and Concentration in the EU Banking Industry, *Kredit und Kapital*, str. 62 – 98
3. Demirguc-Kunt, A., Huizinga, H. (1998): Determinants of commercial bank interest margins and profitability : some international evidence, *Policy Research Working Paper Series 1900*, The World Bank, str. 379 – 408
4. Dimić, M. (2015): Analiza nivoa koncentracije u bankarskom sektoru i sektoru osiguranja u zemljama centralne i istočne Evrope, doktorska disertacija, Univerzitet Signidum, Beograd
5. Družić, G. (2001): Bankarski sustav. Ekonomski pregled, Vol. 52, No. 3-4, str. 293-313
6. Dumičić, K., Pavković, A., Akoalović Antić, J. (2012): Mjerenje koncentracije u bankarstvu u Republici Hrvatskoj, *Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu*, Vol. 10 No. 2, str. 117-136
7. European Commission (2011): Croatia 2011 Progress Report, SEC 1200 final, Brussels
8. Galetić, F., Obradović, T. (2018): Measuring Concentration of the Banking Market of the Republic of Croatia, In: Tipurić, Darko Labaš, Davor (Ed.): 6th International OFEL Conference on Governance, Management and Entrepreneurship. New Business Models and Institutional Entrepreneurs: Leading Disruptive Change. April 13th - 14th, 2018, Dubrovnik, Croatia, Governance Research and Development Centre (CIRU), Zagreb, str. 598-625
9. Gogala, Z., Pejić-Bach, M. (1998): Statistički pristup analizi hrvatskog bankovnog sustava: Mjerenje koncentracije, *Ekonomski pregled*, Vol. 49, No. 6, str. 554-567
10. Jansen, D.J., de Haan, J. (2003): Increasing Concentration in European Banking: A Macro-Level Analysis, *De Nederlandsche Bank Research Memorandum Paper No. 743*, str. 1 - 22
11. Ježovita, A. (2015): Mogućnosti ocjene kvalitete zaduženosti poduzeća primjenom financijskih pokazatelja profitabilnosti, Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet, str. 158-173
12. Kraft, E. (2017): Kolika je konkurencija u hrvatskom bankarskom sektoru?, HNB, I-19
13. Kundid, A., Škrabić, B. i Ercegovac, R. (2011): Determinants of bank profitability in Croatia *Operational Research Review*, Vol. 2., str. 168 – 182
14. Lolić Čipčić, M., Nekić, P. (2021): Izazovi jačanja koncentracije bankarskog sektora u Republici Hrvatskoj, 5th international scientific and professional conference the challenges of today, str. 87-97

15. Lolić Čipčić, M., Nekić, P. (2021): Izazovi jačanja koncentracije bankarskog sektora u Republici Hrvatskoj, 5TH INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PROFESSIONAL CONFERENCE The Challenges of Today, str. 87-97
16. Ljubaj, I. (2005): Indeksi koncentracije bankarskog sektora u Republici Hrvatskoj, HNB
17. Pervan, M., Čurak, M. i Poposki, K. (2012): Industrial concentration and bank performance in an emerging market: evidence from Croatia, Advances in Finance and Accounting, str. 366 – 371
18. Primorac, Ž. (2018): Plusevi i minusi zajedničke valute, u Perspektive – ožujak 2018., Vol. 8, No. 1, str. 28 – 37
19. Rose, Peter, S. (2003): Menadžment komercijalnih banaka, MATE d.o.o, Zagreb
20. Ružić, T. (2006): Kontrola koncentracija u hrvatskome bankarskog sustavu. Zagreb, Hrvatska Narodna Banka
21. Tipurić, D., Kolaković, M., Dumičić, K. (2003): Koncentracijske promjene hrvatske bankarske industrije u desetogodišnjem razdoblju (1993-2002), Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, godina 1, broj 1
22. Udovičić, M., Baždarić, K., Bilić-Zulle, L., Petrovečki, M. (2007): Što treba znati kada izračunavamo koeficijent korelacije? Katedra za medicinsku informatiku, Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, str. 10 - 15
23. Vujević, K., Balen, M. (2006): Pokazatelji uspješnosti poslovanja poduzeća pomorskoga prometa, Pomorstvo, god. 20, br. 2, str. 33-45
24. Wahlen, J. M., Baginski, S. P. & Bradshaw, M. T., (2011): Financial Reporting, Financial Statement Analysis, and Valuation: A Strategic Perspective. 7th ur. Mason: South-Western Cengage Learning

3) INTERNET IZVORI

1. Investopedia, Return on Equity (ROE) Calculation and What It Means. Dostupno na: <https://www.investopedia.com/terms/r/returnonequity.asp> (24.05.2023.)
2. Udruga Franak, Slučaj Franak. Dostupno na: <http://udrugafanak.hr/slucaj-franak-sazetak/> (25.05.2023.)
3. Jutarnji.hr., Zdenko Adrović: Pad kamatnih stopa trebao bi se nastaviti i u 2018. godini. Dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/globus/biznis/zdenko-adrovic-pad-kamatnih-stop-a-trebao-bi-se-nastaviti-i-u-2018-godini-6802854> (25.05.2023.)
4. HNB, Bilten o bankama br. 31. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/documents/20182/2561265/hbilten-o-bankama-31.pUdf/88d38df4-d5f2-46a4-85b1-140d1e7710a7> (01.07.2023.)
5. HNB, Financijska stabilnost, godina 12, broj 21. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/documents/20182/3393533/h-fs-21.pdf> (01.07.2023)

6. HNB, Podaci o poslovanju kreditnih institucija, na dan 31. prosinca 2022. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/financijski-sektor/druga-monetarne-financijske-institucije/kreditne-institucije/bankovna-supervizija/pokazatelji-poslovanja-kreditnih-institucija> (12.05.2023.)
7. HNB, Odabrani pokazatelji strukture, koncentracije i poslovanja kreditnih institucija. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/financijski-sektor/druga-monetarne-financijske-institucije/kreditne-institucije/bankovna-supervizija/pokazatelji-poslovanja-kreditnih-institucija> (12.05.2023.)
8. HNB, Bilten o bankama broj 5. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/documents/20182/122065/hbilten-o-bankama-5.pdf/8d3ba0e6-81a8-431e-bc95-e6ce4e17a6aa> (01.06.2023.)
9. HNB, Bilten o bankama broj 16. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/documents/20182/122110/hbilten-o-bankama-16.pdf/e3648941-9c00-469e-8ff8-ca44e3b1bbe4> (01.06.2023.)
10. HNB, Odabrani statistički pokazatelji bankovnog sustava i makroekonomskih kretanja. Dostupno na: https://www.hnb.hr/sites/default/files/inline-files/selected_banking_sector_statistics_and_macro-economic_indicators_2004.pdf (01.06.2023.)
11. HNB, Bilten o bankama br. 27. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/documents/20182/121597/hbilten-o-bankama-27.pdf/6fa374b1-fc1a-4a82-83f6-d866c25fe1d7> (01.06.2023.)
12. HNB, Odabrani pokazatelji strukture, koncentracije i poslovanja kreditnih institucija, Dostupno na: <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/financijski-sektor/druga-monetarne-financijske-institucije/kreditne-institucije/bankovna-supervizija/pokazatelji-poslovanja-kreditnih-institucija> (01.06.2023.)
13. Pistatistics, Pearson-ov koeficijent korelacije: Dostupno na: https://pistatistics.com/course/koeficijenti_korelacije/lekcije/pearson-ov-koeficijent-korelacije/ (05.09.2023)

POPIS TABLICA I GRAFIKONA

POPIS TABLICA

Tablica 1. Vrijednosti koncentracijskog omjera	6
Tablica 2. Vrijednosti Herfindahl-Hirschman indeksa i stupanj koncentracije na tržištu.....	8
Tablica 3. Popis kreditnih institucija koje su imale odobrenje za rad u 2022.g.	14
Tablica 4. Vlasnička struktura hrvatskog bankarskog sektora	15
Tablica 5. Udio imovine banaka (s obzirom na vlasničku strukturu) u ukupnoj imovini (%).	16
Tablica 6. Prikaz Pearsonovog koeficijenta korelacije u periodu 1998. – 2007.g.	35
Tablica 7. Prikaz Pearsonovog koeficijenta korelacije u periodu 2008. – 2014.g.	35
Tablica 8. Prikaz Pearsonovog koeficijenta korelacije u periodu 2015. – 2022.g.	36
Tablica 9. Prikaz Pearsonovog koeficijenta korelacije u periodu 1998. – 2022.g.	36

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1. Ukupan broj banaka u periodu od 1998. do 2007. god.	22
Grafikon 2. Vrijednosti koncentracijskog omjera u periodu 1998. – 2007.g.	23
Grafikon 3. Vrijednosti HHI indeksa u periodu 1998. – 2007.g.	24
Grafikon 4. Vrijednosti prinosa na imovinu u promatranom periodu 1998. – 2007.g.	24
Grafikon 5. Vrijednosti prinosa na kapital u promatranom periodu 1998. – 2007.g.	25
Grafikon 6. Broj banaka (domaćih i inozemnih) u periodu od 2008. – 2014.g.	25
Grafikon 7. Vrijednosti koncentracijskog omjera u periodu 2008. – 2014.g.	26
Grafikon 8. Vrijednosti HHI indeksa u periodu 2008. – 2014.g.	27
Grafikon 9. Vrijednosti prinosa na imovinu u promatranom periodu 2008. – 2014.g.	28
Grafikon 10. Vrijednosti prinosa na kapital u periodu 2008. – 2014.g.	28
Grafikon 11. Broj banaka (domaćih i inozemnih) u periodu od 2015. – 2022.g.	29
Grafikon 12. Vrijednosti koncentracijskog omjera u periodu 2015. – 2022.g.	30
Grafikon 13. Vrijednosti HHI indeksa u periodu 2015. – 2022.g.	31
Grafikon 14. Vrijednosti prinosa na imovinu u promatranom periodu od 2015. do 2022.g. ...	31
Grafikon 15. Vrijednosti prinosa na kapital u promatranom periodu od 2015. do 2022.g.	32